

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΔΠΜΣ)

«Δίκαιο και Οικονομικά»

Διπλωματική Εργασία:

**Οι αλλαγές στην ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου
της ΑΕ μετά τον 4548/2018**

Εκπονούσα: Θεοφανώ Τούλια

Επιβλέπων καθηγητής: Νικόλαος Τέλλης

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
Πίνακας Συντομογραφιών	5
Εισαγωγή	6
A. Η Διοίκηση της Ανώνυμης Εταιρείας γενικά	8
A.1. Ο ρόλος του Διοικητικού Συμβουλίου Ανώνυμης Εταιρείας κατά το ελληνικό δίκαιο	8
A.2. Ο ρόλος του Διοικητικού Συμβουλίου Ανώνυμης Εταιρείας κατά το ενωσιακό δίκαιο	9
B. Αρμοδιότητες και ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου Ανώνυμης Εταιρείας γενικά	15
B.1. Νομοθετικό πλαίσιο	15
B.2. Νομολογιακά δεδομένα	24
Γ. Οι μεταρρυθμίσεις ως προς την ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου Ανώνυμης Εταιρείας υπό το καθεστώς ειδικότερα	30
Γ.1. Νομοθετικό πλαίσιο	31
Γ.1.1. Εσωτερική ευθύνη των μελών του Δ.Σ. έναντι της εταιρείας	31
Γ.1.2. Συλλογική ευθύνη	33
Γ.1.3. Εξωτερική ευθύνη των μελών Δ.Σ. έναντι τρίτων	35
Γ.2. Περιεχόμενο της ευθύνης	36
Γ.2.1. Ευθύνη απέναντι στο Δημόσιο και τους Ασφαλιστικούς οργανισμούς	36
Γ.2.2. Αστική, δικαιοπρακτική ευθύνη	38
Γ.2.3. Ευθύνη εκ του Πτωχευτικού Κώδικα	39
Γ.2.4. Ποινική ευθύνη	42
Γ.3. Δικαιολόγηση της μεταρρύθμισης	43
Δ. Συμπεράσματα	45
Βιβλιογραφία	46

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επιχειρεί μία ολόπλευρη παρουσίαση του ζητήματος της ευθύνης των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου της Ανώνυμης Εταιρείας (στο εξής Α.Ε.). Η ανάλυση δεν περιορίζεται στην καταγραφή του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου, αλλά εξετάζει και τη σύγκρισή του με το προϋσχύσαν δίκαιο. Στο πλαίσιο αυτό εξάγονται συμπεράσματα και προβληματισμοί για τις επιλογές του νομοθέτη και τις επιταγές που θα πρέπει αυτές να προάγουν. Η διάταξη της μελέτης έχει ως αφετηρία τις γενικές αυτές σκέψεις αφουγκραζόμενη τις νομοθετικές τάσεις των γειτονικών εννόμων τάξεων και προχωρά στα επόμενα δύο μέρη στην κριτική παρουσίαση των δύο αντιπαραβαλλόμενων νομοθετικών καθεστώτων προ και μετά τον Ν. 4548/2018. Η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι η βιβλιογραφική και νομολογιακή επισκόπηση του ζητήματος.

Λέξεις κλειδιά: Ανώνυμη Εταιρεία, Διοικητικό Συμβούλιο, αστική/ποινική/φορολογική ευθύνη.

Abstract:

The present paper attempts to provide a comprehensive presentation of the issue of liability of the members of the Board of Directors of the Société Anonyme (hereinafter SA). The analysis is not confined to recording the existing legal framework, but also examines, merely comparing it with the prevailing law. In this context, conclusions and reflections are drawn on the legislator's choices and the dictates they should promote. The layout of the study is based on these general considerations in the light of the legislative trends of the neighbouring legal systems and proceeds in the next two parts to the critical presentation of the two opposing legislative regimes before and after Law 4548/2018. The methodology used is the bibliographic and case-law overview of the issue.

Key words: Société Anonyme, Board of Directors, civil/penal/fiscal liability.

Πίνακας Συντομογραφιών

Ανώνυμη Εταιρεία	Α.Ε.
Άρθρο	άρ.
Γενική Συνέλευση	Γ.Σ.
Διοικητικό Συμβούλιο	Δ.Σ.
Ευρωπαϊκή Ένωση	Ε.Ε.
Νόμος	Ν.
Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση	ΣΕΕ
Παράγραφος	παρ.
Περίπτωση	περ.

Εισαγωγή

Το εμπορικό δίκαιο και ιδίως το δίκαιο των Ανωνύμων Εταιρειών (Α.Ε.) παρέχει ένα νομικό πλαίσιο καθοριζόμενο από πέντε βασικά χαρακτηριστικά

- i. Τη νομική προσωπικότητα
- ii. Την περιορισμένη ευθύνη
- iii. Το μεταβιβάστο των μετοχών
- iv. Την επιλογή των μελών της διοίκησης και την ομαδοποίησή τους σε συμβούλιο
- v. Την περιορισμένη «κυριότητα» των μετόχων

Τα χαρακτηριστικά αυτά εμφανίζονται σε κάθε έννομη τάξη και προκαλούν νομικό προβληματισμό για το νομοθέτη και τον εφαρμοστή του δικαίου. Καθορίζουν δε, σε μεγάλο βαθμό τη λειτουργία της αγοράς και διαμορφώνουν επιχειρηματικές τάσεις. Πράγματι, ενώ υφίστανται εταιρείες με λιγότερα των πέντε ανωτέρω γνωρισμάτων, όλες οι μεγάλες επιχειρήσεις συγκεντρώνουν το σύνολο των ως άνω γνωρισμάτων. Ως εκ τούτου, η μελέτη της δομής και λειτουργίας της Α.Ε. έχει μεγάλη σημασία για την ελεύθερη αγορά, τον ανταγωνισμό, την καινοτομία και την ευρωστία της εθνικής οικονομίας. Η διασφάλιση επομένως, κάποιων άκρων ορίων διακριτικής ευχέρειας στη δράση των μελών της διοίκησης του νομικού προσώπου εντάσσει την εταιρεία εκεί που ανήκει, στην κοινωνία. Δεν δύναται δηλαδή, το Διοικητικό Συμβούλιο μίας Α.Ε. να προβαίνει σε παράνομες πράξεις υπό το μανδύα της νομικής προσωπικότητας, όπως δεν νοείται επιχειρηματική ελευθερία υπό το φόβο σφοδρής ποινικής και φορολογικής μεταχείρισης. Η ανάγκη εσωτερικού και εξωτερικού ελέγχου, όπως αναλύεται διεξοδικά κατωτέρω, στοχεύει στην υγιή επιχειρηματικότητα.

Η δομή της εργασίας είναι η ακόλουθη:

- Στο πρώτο κεφάλαιο, εξετάζονται οι απαραίτητοι ορισμοί και επεξηγήσεις του τύπου της Α.Ε. και παρουσιάζεται η σπουδαία συμβολή του ενωσιακού δικαίου στο παρόν νομοθετικό και νομολογιακό καθεστώς
- Στο επόμενο κεφάλαιο αναλύεται το προϊσχύσαν ειδικό καθεστώς όσον αφορά τα δικαιώματα, τις αρμοδιότητες και τις υποχρεώσεις των μελών του διοικητικού συμβουλίου της Α.Ε. με βάση το νόμο, αλλά και τη νομολογία πάνω στην ενδοεταιρική ευθύνη.

- Καθώς πρόκειται για ένα νέο νομοθετικό καθεστώς κι άρα η εφαρμογή του μένει να κριθεί στο μέλλον, στο οικείο κεφάλαιο γίνεται μία θεωρητική πρόβλεψη της αποτελεσματικότητας και καταλληλότητας της μεταρρύθμισης.
- Η εργασία ολοκληρώνεται με την εξαγωγή συμπερασμάτων.

A. Η Διοίκηση της Ανώνυμης Εταιρείας γενικά

A.1. Ο ρόλος του Διοικητικού Συμβουλίου Ανώνυμης Εταιρείας κατά το ελληνικό δίκαιο

Εκκινώντας από μία εισαγωγή στην ορολογία και την προβληματική του θέματος, είναι χρήσιμο να επικεντρωθεί κανείς στη φύση της Α.Ε. ως τέτοιας. Είναι γνωστό ότι από νομικής απόψεως ως εταιρεία ορίζεται η ένωση προσώπων ιδιωτικού δικαίου, η οποία ιδρύεται με δικαιοπραξία για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού. Εν προκειμένω η Ανώνυμη Εταιρεία κατέχει ιδιαίζουσα θέση στην ελληνική οικονομία και τη νομική πράξη. Κατά την ελληνική νομοθεσία (με αφετηρία τον γαλλικής εμπνεύσεως Ν 2190/1920) η Α.Ε. είναι μία κεφαλαιουχική εταιρεία με νομική προσωπικότητα, *εμπορική ανεξαρτητως της δραστηριότητάς της στην πράξη, για τα χρέη της οποίας ευθύνεται μόνο η ίδια ως αυτοτελές νομικό πρόσωπο με την περιουσία της. Το κεφάλαιό της διαιρείται σε μετοχές.*

Τα χαρακτηριστικά, επομένως που τη διακρίνουν από άλλους εταιρικούς τύπους είναι

- i. Το υψηλότερο κεφάλαιο (συγκριτικά επί παραδείγματι με την αστική εταιρεία ή ακόμα και με άλλες εμπορικές)
- ii. Η διαίρεση του κεφαλαίου σε εταιρικά μερίδια, τις μετοχές
- iii. Η τυπική διαφάνεια των καταστάσεων και λειτουργιών
- iv. Η περιορισμένη κατά τη συμβολή τους ευθύνη των μετόχων
- v. Ο οργανικός καταμερισμός ανάμεσα στη Γ.Σ. (συνέλευση των μετόχων) και το Δ.Σ.,
- vi. Η πλειοψηφική λήψη αποφάσεων.

Η λογική της νομοθεσίας για την ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου είναι η αποφυγή της σύγκρουσης συμφερόντων ανάμεσα στα πρόσωπα αυτά και στην υποχρέωση πίστης που διέπει τη δράση τους έναντι της επιχείρησης¹.

---

¹ Π. Παναγιώτου, Η εσωτερική και εξωτερική ευθύνη των μελών του Δ.Σ. στην Α.Ε. μετά το Ν 4548/2018, ΕλλΔνη 6/2018· Συλλογικό, Δίκαιο ανώνυμης εταιρείας. Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4548/2018, τόμος Β', 2019, σ. 1428.

A.2. Ο ρόλος του Διοικητικού Συμβουλίου Ανώνυμης Εταιρείας κατά το ενωσιακό δίκαιο

Αρχικά, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η συμβολή της ενωσιακής δικαιοταξίας πηγάζει όχι μόνο από τους κανόνες του πρωτογενούς και δευτερογενούς ενωσιακού δικαίου, αλλά και από την αλληλεπίδραση μεταξύ των εννόμων τάξεων των κρατών μελών. Πρόκειται για εξελίξεις που απαντούν στην οικονομία και το διακρατικό εμπόριο, κατά τον *Wolfgang Schön*, ο οποίος υπογραμμίζει τη σημασία της νομολογίας και της ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας ως έμπνευσης. Η αρμοδιότητα της Ένωσης για την εισαγωγή δεσμευτικών κανόνων καθορίζεται από την αρχή της επικουρικότητας και της αναλογικότητας του άρθρου 13.2 ΣΕΕ². Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει το δικαίωμα ελεύθερης εγκατάστασης (άρ. 49 ΣΛΕΕ)³ κερδοσκοπικών εταιρειών αστικού ή εμπορικού δικαίου που έχουν συσταθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία κράτους μέλους και οι οποίες έχουν την καταστατική τους έδρα, την κεντρική τους διοίκηση ή την κύρια εγκατάστασή τους εντός της Ε.Ε. (άρ. 54 ΣΛΕΕ)⁴, και η συνεπαγόμενη υποχρέωση *ίσης μεταχείρισης των εντόπιων και αλλοδαπών επιχειρήσεων*. Με σκοπό την αποτελεσματικότερη ενίσχυση της εσωτερικής αγοράς, το άρθρο 50 ΣΛΕΕ ορίζει ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο κατά τη συνήθη νομοθετική διαδικασία είναι τα αρμόδια όργανα για την θέσπιση Οδηγιών προς τα κράτη μέλη. Οι ειδικότεροι στόχοι της νομοπαραγωγής αυτής περιλαμβάνουν την

---

² «Κάθε θεσμικό όργανο δρα εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που του ανατίθενται από τις Συνθήκες, σύμφωνα με τις διαδικασίες, τους όρους και τους σκοπούς τους οποίους προβλέπουν. Τα θεσμικά όργανα συνεργάζονται μεταξύ τους καλή τη πίστει.»

³ «Στο πλαίσιο των κατωτέρω διατάξεων, οι περιορισμοί της ελευθερίας εγκαταστάσεως των υπηκόων ενός κράτους μέλους στην επικράτεια ενός άλλου κράτους μέλους απαγορεύονται. Η απαγόρευση αυτή εκτείνεται επίσης στους περιορισμούς για την ίδρυση πρακτορείων, υποκαταστημάτων ή θυγατρικών εταιρειών από τους υπηκόους ενός κράτους μέλους που είναι εγκατεστημένοι στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους.

Η ελευθερία εγκαταστάσεως περιλαμβάνει την ανάληψη και την άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων, καθώς και τη σύσταση και τη διαχείριση επιχειρήσεων, και ιδίως εταιρειών κατά την έννοια του άρθρου 54, δεύτερη παράγραφος, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζονται από τη νομοθεσία της χώρας εγκαταστάσεως για τους δικούς της υπηκόους, με την επιφύλαξη των διατάξεων του κεφαλαίου της παρούσας Συνθήκης που αναφέρονται στην κυκλοφορία κεφαλαίων.»

⁴ Οι εταιρείες που έχουν συσταθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους και οι οποίες έχουν την καταστατική τους έδρα, την κεντρική τους διοίκηση ή την κύρια εγκατάστασή τους εντός της Ένωσης εξομοιώνονται, για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος κεφαλαίου, προς τα φυσικά πρόσωπα που είναι υπήκοοι των κρατών μελών.

Ως εταιρείες νοούνται οι εταιρείες αστικού ή εμπορικού δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των συνεταιρισμών, και των άλλων νομικών προσώπων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, με εξαίρεση εκείνων που δεν επιδιώκουν κερδοσκοπικό σκοπό.

υποστήριξη δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του εμπορίου και της αγοράς και ενισχύουν τη διακρατική συνεργασία για την σταδιακή κατάργηση όλων των βαρών στην ελεύθερη εγκατάσταση. Η κεντρική ιδέα δεν είναι ότι η ενοποίηση του εταιρικού δικαίου είναι ευκαταίρη αλλά ότι είναι ανεπίτρεπτο κάποια κράτη μέλη να παρέχουν πολύ εκτεταμένα μειωνητικά δικαιώματα και προστασία των δανειστών ενώ κάποια άλλα κράτη ακολουθούν πιο φιλελεύθερες πρακτικές. Για το λόγο αυτό, το προοίμιο κάθε Οδηγίας εμφατικά αναφέρει τον κίνδυνο αυτό για την ισορροπία στην πρόσβαση σε διακρατική εγκατάσταση. Άλλωστε, πολλές Α.Ε. συχνά δραστηριοποιούνται και εκτός του κράτους όπου βρίσκεται η (καταστατική) έδρα τους. Η νομολογία *Centros* για παράδειγμα, ανέδειξε την πραγματικότητα αυτή και την ανάγκη εναρμόνισης της νομικής κατάστασης των ποικίλων εταιρικών αυτών μορφωμάτων.

Το δευτερογενές δίκαιο μπορεί να κατηγοριοποιηθεί ως ακολούθως:

<p>1. Διαφάνεια επιχειρηματικής δραστηριότητας</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● 1^η εταιρική οδηγία 68/151/ΕΟΚ περί συντονισμού των εγγυήσεων εκ μέρους των εταιρειών, κατά την έννοια του άρ. 58 παρ. β΄ της συνθήκης, για την προστασία των συμφερόντων των εταίρων και των τρίτων. ● 11^η εταιρική Οδηγία 89/666/ΕΟΚ 1989 σχετικά με τη δημοσιότητα των υποκαταστημάτων που έχουν συσταθεί σε ένα κράτος μέλος από ορισμένες μορφές εταιρειών που διέπονται από το δίκαιο άλλου κράτους.
<p>2. Σύσταση εταιρειών</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● 2^η εταιρική Οδηγία 77/91/ΕΟΚ

	<p>περί συντονισμού των εγγυήσεων εκ μέρους των εταιρειών, κατά την έννοια του άρ. 58 παρ. β' της συνθήκης, για την προστασία των συμφερόντων των εταίρων και των τρίτων όσον αφορά τη σύσταση της Ανωνύμου Εταιρείας και τη διατήρηση και τις μεταβολές του κεφαλαίου της</p> <ul style="list-style-type: none"> • 12^η εταιρική Οδηγία 89/667/ΕΟΚ σχετικά με τις Ε.Π.Ε. με ένα και μόνο εταίρο.
3. Ακυρότητα εταιρειών	1 ^η εταιρική οδηγία 68/151/ΕΟΚ περί συντονισμού των εγγυήσεων εκ μέρους των εταιρειών, κατά την έννοια του άρ. 58 παρ. β' της συνθήκης, για την προστασία των συμφερόντων των εταίρων και των τρίτων.
4. Εταιρική δομή και οργάνωση, αρμοδιότητες και λειτουργία των εταιρικών οργάνων	Πρόταση για 5 ^η εταιρική Οδηγία για το συντονισμό των διαφαλίσεων για την προστασία των ενδιαφερόντων των μελών και των αντιπροσώπων κατά την έννοια του άρ. 59 παρ. 2, σχετικά με τη δομή της εταιρείας και την εξουσιοδότηση και τις υποχρεώσεις των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου.
5. Δεσμευτικότητα της δραστηριότητας των εταιρικών οργάνων για την εταιρεία, συγκέντρωση και αύξηση εταιρικού	2 ^η εταιρική Οδηγία 77/91/ΕΟΚ περί συντονισμού των εγγυήσεων εκ μέρους των εταιρειών, κατά την έννοια του άρ. 58 παρ. β' της συνθήκης, για την προστασία των συμφερόντων των εταίρων και των

κεφαλαίου	τρίτων όσον αφορά τη σύσταση της Ανωνύμου Εταιρείας και τη διατήρηση και τις μεταβολές του κεφαλαίου της.
6. Ετήσιοι ισολογισμοί	<ul style="list-style-type: none"> ● 4^η εταιρική Οδηγία 78/660/ΕΟΚ βασιζόμενη στο άρ. 54 παρ. 3 περ. ζ) της συνθήκης περί των ετησίων λογαριασμών εταιρειών ορισμένων μορφών. ● 7^η εταιρική Οδηγία 83/349/ΕΟΚ του βασιζόμενη στο άρ. 54 παρ. 3 περ. ζ) της συνθήκης για τους ενοποιημένους λογαριασμούς.
7. Ελεγκτές	<ul style="list-style-type: none"> ● 4^η εταιρική Οδηγία 78/660/ΕΟΚ βασιζόμενη στο άρ. 54 παρ. 3 περ. ζ) της συνθήκης περί των ετησίων λογαριασμών εταιρειών ορισμένων μορφών. ● Πρόταση για 5^η εταιρική Οδηγία για το συντονισμό των διασφαλίσεων για την προστασία των ενδιαφερόντων των μελών και των αντιπροσώπων κατά την έννοια του άρ. 59 παρ. 2, σχετικά με τη δομή της εταιρείας και την εξουσιοδότηση και τις υποχρεώσεις των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου. ● 7^η εταιρική Οδηγία 83/349/ΕΟΚ του βασιζόμενη στο άρ. 54 παρ. 3 περ. ζ) της συνθήκης για τους

	<p>ενοποιημένους λογαριασμούς.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 8^η εταιρική Οδηγία 84/253/ΕΟΚ βασιζόμενη στο άρ. 54 παρ. 3 στ. ζ) της συνθήκης για τη χορήγηση άδειας στους υπεύθυνους για τον νόμιμο έλεγχο των λογιστικών εγγράφων.
<p>8. Δημοσιότητα των εταιρικών ισολογισμών</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 1η εταιρική οδηγία 68/151/ΕΟΚ περί συντονισμού των εγγυήσεων εκ μέρους των εταιρειών, κατά την έννοια του άρ. 58 παρ. β' της συνθήκης, για την προστασία των συμφερόντων των εταίρων και των τρίτων. • 4η εταιρική Οδηγία 78/660/ΕΟΚ βασιζόμενη στο άρ. 54 παρ. 3 περ. ζ) της συνθήκης περί των ετησίων λογαριασμών εταιρειών ορισμένων μορφών. • 7η εταιρική Οδηγία 83/349/ΕΟΚ του βασιζόμενη στο άρ. 54 παρ. 3 περ. ζ) της συνθήκης για τους ενοποιημένους λογαριασμούς.
<p>9. Μεταφορά εταιρικού μεριδίου με δημόσια προσφορά</p>	<p>Προσχέδιο 13^{ης} εταιρικής Οδηγίας σχετικά με δημόσιες προσφορές εξαγοράς</p>

10. Συγχώνευση	<ul style="list-style-type: none"> ● 3^η εταιρική Οδηγία 2011/35/ΕΕ για τις συγχωνεύσεις των Ανωνύμων Εταιρειών, όπως αντικαταστάθηκε από την Οδηγία (ΕΕ) 2017/1132 σχετικά με ορισμένες πτυχές του εταιρικού δίκαιου. ● 10^η εταιρική Οδηγία για τις διασυνοριακές συγχωνεύσεις.
11. Διάσπαση	6 ^η εταιρική Οδηγία βασιζόμενη στο άρ. 54 παρ. 3 περ. ζ) της συνθήκης για τη διάσπαση των ανωνύμων εταιρειών.
12. Μεταβίβαση	14 ^η εταιρική Οδηγία όσον αφορά στη διασυνοριακή μεταφορά έδρας.
13. Όμιλοι	Σχέδιο πρότασης για την ένατη Οδηγία του Συμβουλίου σύμφωνα με το άρθρο 54 παράγραφος 3 στοιχείο ζ) της συνθήκης ΕΟΚ σχετικά με τους δεσμούς μεταξύ επιχειρήσεων και ιδίως με ομάδες.
14. Διάλυση	1 ^η εταιρική οδηγία 68/151/ΕΟΚ περί συντονισμού των εγγυήσεων εκ μέρους των εταιρειών, κατά την έννοια του άρ. 58 παρ. β' της συνθήκης, για την προστασία των συμφερόντων των εταίρων και των τρίτων.
15. Μονοπρόσωπες εταιρείες	12 ^η εταιρική Οδηγία 89/667/ΕΟΚ σχετικά με τις Ε.Π.Ε. με ένα και μόνο εταίρο.
16. Μεταφορά	14 ^η εταιρική Οδηγία όσον αφορά στη διασυνοριακή μεταφορά έδρας.

B. Αρμοδιότητες και ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου Ανώνυμης Εταιρείας γενικά

B.1. Νομοθετικό πλαίσιο

Η επιστημονική διερεύνηση του ζητήματος προϋποθέτει τη συμφωνία σε ορισμένους τεχνικούς όρους, που κρίνονται απαραίτητοι για την κατανόηση της λογικής ακολουθίας του νομοθέτη.

Αρχικά τα μέλη του Δ.Σ. διακρίνονται σε *εκτελεστικά* και *μη εκτελεστικά* κατά τους ορισμούς του καταστατικού και τους περιορισμούς του Ν ως προς τον αριθμό της δεύτερης κατηγορίας. Εκτελεστικά μέλη θεωρούνται εκείνα που διαχειρίζονται συνήθη ζητήματα διοίκησης της εταιρείας, ενώ μη εκτελεστικά εκείνα που χωρίς να μετέχουν σε καθημερινά διεκπεραιωτικά ζητήματα, υπηρετούν με άλλους τρόπους τον εταιρικό σκοπό.⁵ Μεταξύ των μη εκτελεστικών μελών προβλέπεται ο διορισμός δύο τουλάχιστον ανεξάρτητων μελών επιλογής του Δ.Σ. που συμμετέχουν ως μειοψηφικά μετοχικά μέλη, οριζόμενα από τη Γ.Σ.. Στην περίπτωση εκλογής προσωρινών μελών μέχρι την πρώτη Γ.Σ. σε αναπλήρωση παραιτηθέντος, εκλιπόντος ή εκπεσόντος που αναπληρώνεται, πρέπει και αυτό να είναι ανεξάρτητο.

Έπειτα, η αρχή της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου περιγράφει και τα όρια της δράσης του Δ.Σ.. Κατ' αρχήν είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί ότι η νομική προσωπικότητα ως ικανότητα δικαίου και βούλησης αντίστοιχης με αυτήν των φυσικών προσώπων εξυπηρετεί την ανάγκη περιορισμού της ευθύνης και των κινδύνων της εμπορικής δραστηριότητας μέσω της αναγνώρισης ξεχωριστών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Ο διαχωρισμός της δράσης του νομικού προσώπου και των φυσικών προσώπων-οργάνων του πρώτου δεν είναι ανεξαιρέτος κανόνας⁶. Η κάμψη/παραμερισμός/άρση της νομικής προσωπικότητας (*lifting the corporate veil/ disregard of legal entity/ piercing the veil of corporate entity*) προβλέπεται σε περιπτώσεις καταστρατήγησης του νόμου κατ' εφαρμογή των γενικών ρητρών της καλής πίστης και των χρηστών ηθών (ΑΚ 281, 288), ή άλλων ειδικότερων διατάξεων και επιχειρεί την επίλυση των ανακυπτόντων προβλημάτων μέσω της ταύτισης του

---

⁵ Βλ. σχετικά, Ν. Τέλλης, «Εκτελεστικά και μη εκτελεστικά μέλη» στο διοικητικό συμβούλιο της εισηγμένης ανώνυμης εταιρίας, σε Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου 1/2004.

⁶ Ι. Σπυριδάκης, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, 2007, σ. 148-150, όπου η άρση της νομικής προσωπικότητας αποτελεί εντελώς εξαιρετικό κανόνα και συνδέεται με υπέρτερους στόχους της έννομης τάξης, κυρίως με την καταστρατήγηση διατάξεων αναγκαστικού δικαίου και στην ουσία πρόκειται για κατάχρηση.

νομικού προσώπου με τα μέλη του (*Identität der juristischen person mit ihren mitgliedern*). Η αναγκαιότητα άρσης της νομικής προσωπικότητας κρίνεται νομολογιακά και κατά περίπτωση, χωρίς να αποκλείονται και ειδικές σχετικές προβλέψεις στο θετικό δίκαιο. Για παράδειγμα, στην περίπτωση των άρ. 71 εδ.2 ΑΚ, άρ. 22 και 23 ΕμπΝ σχετικά με την απεριόριστη προσωπική και αλληλέγγυα ευθύνη των ομόρρυθμων εταίρων για τα χρέη της προσωπικής εταιρείας στην οποία συμμετέχουν ή ακόμα στα άρ. 115 παρ.1 και 3 του Ν.2238/1994 σχετικά με την προσωπική και αλληλέγγυα ευθύνη των εν λόγω προσώπων έναντι του δημοσίου για τις υποχρεώσεις καταβολής φόρων βαρυνόντων την Α.Ε. ο νόμος αναγνωρίζει τη δυαδικότητα των εμπλεκόμενων παραγόντων.

Σύμφωνα με τα πορίσματα της νομολογίας, οι περιπτώσεις άρσης της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως κατωτέρω:

α) άρση της αυτοτέλειας της νομικής προσωπικότητας της Α.Ε. προς όφελος τρίτων (δανειστών, μετόχων κ.ο.κ.) λόγω χρεών του νομικού προσώπου έναντι του αιτούντος την άρση⁷. Πρόκειται για την ονομαζόμενη στη θεωρία εχθρική ή εξωτερική άρση.

β) άρση προς όφελος του νομικού προσώπου ή των μελών του. Πρόκειται για τη λεγόμενη φιλική ή εσωτερική άρση της νομικής προσωπικότητας της Α.Ε., κατά την οποία επιδιώκεται η αποφυγή βλάβης στα εμπλεκόμενα μέρη⁸.

Κι ενώ δεν αμφισβητείται η αναγκαιότητα της κάμψης της αυτοτέλειας εξ ορισμού, στην πράξη προκύπτουν οριακές περιπτώσεις. Για παράδειγμα, γεννάται το ζήτημα ερμηνείας των συμβάσεων⁹ και συγκεκριμένα καθορισμού της έννοιας της κατάχρησης της νομικής προσωπικότητας¹⁰, της αντίθεσης προς τις γενικές διατάξεις περί των συναλλακτικών ηθών¹¹ (άρ. 178, 179, 919, 281 και 238 ΑΚ) ιδίως σε περιπτώσεις μονομετοχικών Α.Ε.¹², αφερεγγυότητας¹³ ή επιδίωξης σκοπών που εν

⁷ Ανάμεσα σε πληθώρα σχετικών αποφάσεων βλ. ΜΠρΑθ 469/2005, ΔΕΝ 2005, 823επ. (823), ΠΠρΘεσ 15920/1999, Αρμ 2000, 954επ. (955)

⁸ Εντελώς ενδεικτικά βλ. Γαζής/ Λιακόπουλος/ Χιωτέλλης, Περίπτωση φιλικής (υπέρ των μετόχων) άρσης της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου. Απαγόρευση αντιφατικής συμπεριφοράς (ΑΚ 281) (γνμδ.), ΕΕμπΔ 1992, 659, ΜΠρΑθ 469/2005, ό.π., 823, ΠΠρΘεσ 15920/1999, ό.π., 955].

⁹ Λ. Γεωργακόπουλος, Το δίκαιον των εταιρειών, τόμος Γ', 1974, 551-552· Του ιδίου, Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, Τεύχος 4-Συνδεδεμένες επιχειρήσεις, 1993, 75 επ.

¹⁰ Ν. Παπαντωνίου, Γενικές Αρχές του αστικού δικαίου, 1983, 144.

¹¹ Ό.π., Γεωργακόπουλος, 1974, 551-552· Ό.π., Γεωργακόπουλος, 1993, 75 επ.

¹² Ι. Πασσίας, Το δίκαιον της ανωνύμου εταιρείας, τόμος Β', 2003, 979 επ.

¹³ Ν. Ρόκας, Εμπορικές εταιρείες, 8^η έκδ., 2018, 175.

γένει αποδοκιμάζει το δίκαιο (ανεξαρτήτως της *sticto sensu* ποινικής αποδοκιμασίας, της αστικής ευθύνης ή καταστρατήγησης του νόμου)¹⁴.

Όπως φαίνεται από τη σύντομη αυτή ανάλυση, ανεξαρτήτως των ορολογικών αποχρώσεων, σημασία έχει κατ' αρχήν ο καθορισμός της ευθύνης του νομικού προσώπου κατά τη διαχείριση των υποθέσεών του. Η ευθύνη της Α.Ε. ως αυτοτελούς υποκειμένου δικαίου σχετίζεται με τη δράση των μελών του Δ.Σ. ως διαχειριστικών οργάνων. Έτσι, στο σημείο επιχειρείται μία συμπυκνωμένη περιγραφή των καθηκόντων και ευθυνών του Δ.Σ. Αρχικά, οι ευθύνες προκύπτουν τόσο από το γενικό δίκαιο των εμπορικών εταιρειών, όσο ειδικότερα από τις προβλέψεις του καταστατικού και τις αποφάσεις των συλλογικών οργάνων, ιδίως της Γ.Σ.. Μπορούν γενικά να ταξινομηθούν στις τρεις κατωτέρω ευρύτερες και αλληλοεξαρτώμενες ομάδες υποχρεώσεων:

- i. Υποχρέωση επιμέλειας
- ii. Υποχρέωση πίστης
- iii. Υποχρέωση μη ανταγωνισμού

Πιο συγκεκριμένα, βάσει του καθιερωμένου κανόνα της διάκρισης των αρμοδιοτήτων του Δ.Σ. σε *εκχωρητέες* και *μη εκχωρητέες* αρμοδιότητες, ο μελετητής πρέπει να αναγνωρίζει σε κάθε περίπτωση αν η δραστηριότητα του Δ.Σ. αφορά στην μακροπρόθεσμη στρατηγική του νομικού προσώπου ή ευκαιριακά ζητήματα νομικής και καθημερινής διαχείρισης¹⁵. Ο τελευταίος τομέας μπορεί να περιλαμβάνει τη γενική εποπτεία της ομαλής, σύννομης και συμπεφωνημένης στο καταστατικό λειτουργίας της Α.Ε., είτε πρόκειται για εσωτερική θεώρηση πράξεων άλλων οργάνων, είτε για την προστασία της εξωτερικής εικόνας και επιτυχίας της εταιρείας. Πράγματι, στην περίπτωση που ανακύψουν ζητήματα κατά την άσκηση της ελεγκτικής αυτής δράσης και δεν εντοπιστούν και αντιμετωπιστούν εγκαίρως και αρμοδίως, γεννάται ευθύνη των μελών του Δ.Σ. για τη μη εκπλήρωση του καθήκοντος επιμέλειας κατά την προάσπιση και προαγωγή των συμφερόντων της Α.Ε.¹⁶.

Μία ακόμη υποχρέωση των μελών του Δ.Σ. αποτελεί η ονομαζόμενη υποχρέωση πίστης. Πρόκειται για το καθήκον των διαχειριστών να δρουν με τρόπο που να

¹⁴ Κ. Παμπούκης, Δίκαιον Εμπορικών Εταιρειών, 398 επ., ΕΕμπΔ 1986, 365 επ.

¹⁵ Ο.π., Ρόκας, 2018, σ. 292-308.

¹⁶ Ο.π., Παναγιώτου, 2018.

αποσοβεί και να αποτρέπει την πρόκληση συγκρούσεων μεταξύ των οργάνων της εταιρείας, αλλά και μεταξύ των επιδιωκόμενων συμφερόντων εαυτών και της εταιρείας.

Όπως έχει προαναφερθεί, η δομή της Α.Ε. στην ελληνική έννομη τάξη και οικονομική πραγματικότητα έχει ακολουθήσει μία ιδιαίζουσα πορεία, υπό την έννοια ότι σε μεγάλο βαθμό πρόκειται για κλειστά και πολλές φορές οικογενειακά-φιλικά ολιγομελή σχήματα, όπου οι μέτοχοι γνωρίζονται και κατά βάση είναι και μέλη του Δ.Σ. ή τα μέλη του Δ.Σ. εκ των πραγμάτων χαίρουν της εμπιστοσύνης της πλειοψηφίας των μετόχων. Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει στην αδρανοποίηση του συστήματος εσωτερικής ευθύνης των μελών Δ.Σ.. Καθώς η δραστηριότητα της Α.Ε. βαίνει ομαλά και τα συμφέροντα των μελών ταυτίζονται, δεν φαίνεται να προκύπτει κάποιο ζήτημα εξ αιτίας της οικειότητας αυτής. Είναι όμως, προφανές ότι η μέθοδος αυτή δεν υπηρετεί την απαιτούμενη διαφάνεια και αμεροληψία σε περιπτώσεις εξαιρετικών επιχειρηματικών αποφάσεων ή και σύγκρουσης επιχειρηματικών συμφερόντων. Ως εκ τούτου, κρίθηκε αναγκαία η μεταρρύθμιση του νομικού πλαισίου ευθύνης των μελών Δ.Σ. της Α.Ε., η οποία επήλθε με τον Ν 4548/2018. Συγκεκριμένα στο έκτο τμήμα του νέου Ν και στα άρ. 77 – 115, θεσμοθετούνται οι νέες διατάξεις, όπως αναλύονται στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

Ο καθορισμός των υποχρεώσεων των μελών του Δ.Σ. της Α.Ε. προκύπτει από τη μελέτη του άρ. 96. Στο συγκεκριμένο άρθρο γίνεται φανερό ότι η υποχρέωση επιμέλειας και τήρησης της νομιμότητας που διέπει τη δράση των διοικητών της Α.Ε. είναι τριμερής.¹⁷ Περιλαμβάνει ακολούθως:

- i. την υποχρέωση επιμέλειας εν στενή έννοια,
- ii. την υποχρέωση επιμέλειας προκειμένου για την υλοποίηση των εμπορικών στόχων της Α.Ε.
- iii. την υποχρέωση εποπτείας και ελέγχου¹⁸.

Ο Ν 4548/2018 προσέθεσε νέες ρυθμίσεις στο πεδίο δράσης του Δ.Σ.. Αυτές οι ρυθμίσεις αφορούν στη διαφάνεια των δραστηριοτήτων και των αμοιβών τους (άρ. 109 -114), αλλά και τα όρια δράσης τους σε περιόδους κρίσιμες για την πορεία της

---

¹⁷ Ό.π., Δίκαιο ανώνυμης εταιρείας, 2019, σ. 1439.

¹⁸ Ν. Βερβεσός, Γ. Μιχαλόπουλος, Γ. Σωτηρόπουλος, Δ. Τζουγανάτος, Ζητήματα ευθύνης στην Ανώνυμη Εταιρεία, 3ο Συνέδριο Εταιρείας Μελέτης Εμπορικού και Οικονομικού Δικαίου (ΕΜΕΟΔ), 2019, σ. 204-205.

εταιρείας. Είναι φανερό ότι η στοχοθεσία της νέας νομοθεσίας δεν είναι άσχετη από τη χρονική και πολιτική συγκυρία κατά την οποία εισήχθη η μεταρρύθμιση του εταιρικού δικαίου.¹⁹ Επιχειρείται να οριοθετηθεί το πεδίο της συναλλακτικής ελευθερίας που κατά την άποψη του νομοθέτη ευθύνεται για τις οικονομικές ατασθαλίες και καταχρήσεις που οδήγησαν στην οικονομική κρίση. Έτσι το άλλοτε αρρυθμιστο πεδίο²⁰ κυρίως των κλειστών μικρών ΑΕ πλέον προστατεύεται από την κακόπιστη διαχείριση και τάση για οικονομικό καιροσκοπισμό και κερδοσκοπία²¹. Εξ ου και η ευθύνη του Δ.Σ. πλέον είναι συλλογική και αφορά σε όλες τις συμβάσεις που συνάπτονται κατά ευθεία παράβαση ή κατά καταστρατήγηση του γράμματος ή του πνεύματος του νόμου και επιχειρούν την εξαγωγή παράνομων αποτελεσμάτων εξ αυτών²². Επιπλέον, ο νέος νόμος στρατηγικά εντάσσει και τη Γ.Σ. στον προληπτικό «αυτοέλεγχο» της Α.Ε. ενισχύοντας το όργανο αυτό σε σχέση με τις ανακύπτουσες συγκρούσεις.

Συγκεκριμένα τα άρ. 97 και 98 Ν 4548/2018 περιγράφουν ακριβώς το περιεχόμενο της υποχρέωσης συνεργασίας και πίστης από πλευράς εκάστου των μελών του Δ.Σ. στις Α.Ε..

Πιο αναλυτικά το άρ. 97 προβλέπει:

«1. Τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου και κάθε τρίτο πρόσωπο στο οποίο έχουν ανατεθεί από αυτό αρμοδιότητες του έχουν υποχρέωση πίστωσης απέναντι στην εταιρεία. Οφείλουν ιδίως:

α) Να μην επιδιώκουν ίδια συμφέροντα που αντιβαίνουν στα συμφέροντα της εταιρείας.

β) Να αποκαλύπτουν έγκαιρα και με επάρκεια στα υπόλοιπα μέλη του διοικητικού συμβουλίου τα ίδια συμφέροντά τους, που ενδέχεται να ανακύψουν από συναλλαγές της εταιρείας, οι οποίες εμπίπτουν στα καθήκοντά τους, καθώς και κάθε σύγκρουση των συμφερόντων τους με εκείνα της εταιρείας ή συνδεδεμένων με αυτήν επιχειρήσεων κατά την έννοια του [άρθρου 32](#) του ν. [4308/2014](#), η οποία ανακύπτει κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Οφείλουν ομοίως να αποκαλύπτουν και κάθε σύγκρουση των συμφερόντων της εταιρείας με τα συμφέροντα των προσώπων

---

¹⁹ Ο.π., Παναγιώτου, 2018

²⁰ Σ. Ψυχομάνης, Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, 2018.

²¹ Ο.π., Παναγιώτου, 2018.

²² Ε. Περάκης, Το νέο δίκαιο της ανώνυμης εταιρείας, 6^η εκδ., 2019, σ. 192-199.

της παραγράφου 2 του άρθρου 99, εφόσον έχουν σχέση με τα πρόσωπα αυτά. Ως επαρκής αποκάλυψη θεωρείται εκείνη που περιλαμβάνει περιγραφή τόσο της συναλλαγής όσο και των ιδίων συμφερόντων. Οι εταιρείες δημοσιοποιούν τις περιπτώσεις σύγκρουσης συμφερόντων και τυχόν συμβάσεις που έχουν συναφθεί και εμπίπτουν στο άρθρο 99 στην επόμενη τακτική γενική συνέλευση των μετόχων. Στις εταιρείες με τίτλους εισηγμένους σε ρυθμιζόμενη αγορά η δημοσιοποίηση γίνεται και με την ετήσια έκθεση του διοικητικού συμβουλίου.

γ) Να τηρούν αυστηρή εχεμύθεια για τις εταιρικές υποθέσεις και τα απόρρητα της εταιρείας, τα οποία κατέστησαν γνωστά σ' αυτούς λόγω της ιδιότητάς τους ως συμβούλων.

2. Το καταστατικό της εταιρείας μπορεί να εξειδικεύει περαιτέρω τις υποχρεώσεις της προηγούμενης παραγράφου.

3. Το μέλος του διοικητικού συμβουλίου δεν δικαιούται να ψηφίζει σε θέματα στα οποία υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων με την εταιρεία του ίδιου ή προσώπων με τα οποία συνδέεται με σχέση υπαγόμενη στην παράγραφο 2 του άρθρου 99. Στις περιπτώσεις αυτές οι αποφάσεις λαμβάνονται από τα υπόλοιπα μέλη του διοικητικού συμβουλίου, σε περίπτωση δε που η αδυναμία ψήφου αφορά τόσα μέλη, ώστε τα υπόλοιπα να μη σχηματίζουν απαρτία, τα λοιπά μέλη του διοικητικού συμβουλίου, ανεξάρτητα από τον αριθμό τους, οφείλουν να προβούν σε σύγκληση γενικής συνέλευσης με αποκλειστικό σκοπό τη λήψη της συγκεκριμένης απόφασης.»

Ενώ το άρ. 98 Ν 4548/2018 προβλέπει:

«1. Απαγορεύεται στα μέλη του διοικητικού συμβουλίου που συμμετέχουν με οποιονδήποτε τρόπο στη διεύθυνση της εταιρείας, καθώς και στους διευθυντές αυτής, να ενεργούν, χωρίς άδεια της γενικής συνέλευσης ή σχετική πρόβλεψη του καταστατικού, για δικό τους λογαριασμό ή για λογαριασμό τρίτων, πράξεις που υπάγονται στους σκοπούς της εταιρείας, καθώς και να μετέχουν ως ομόρρυθμοι εταίροι ή ως μόνοι μέτοχοι ή εταίροι σε εταιρείες που επιδιώκουν τέτοιους σκοπούς.

2. Σε περίπτωση υπαίτιας παράβασης της απαγόρευσης της προηγούμενης παραγράφου, η εταιρεία δικαιούται να αξιώσει αποζημίωση. Μπορεί όμως, αντί της αποζημίωσης, να απαιτήσει, προκειμένου μεν για πράξεις που έγιναν για λογαριασμό του ίδιου του συμβούλου ή του διευθυντή, να θεωρηθεί ότι οι πράξεις αυτές διενεργήθηκαν για λογαριασμό της εταιρείας, προκειμένου δε για πράξεις που έγιναν

για λογαριασμό τρίτου, να δοθεί στην εταιρεία η αμοιβή για τη μεσολάβηση ή να εκχωρηθεί σε αυτήν η σχετική απαίτηση.

3. Οι απαιτήσεις αυτές παραγράφονται ύστερα από ένα (1) έτος από τότε που οι παραπάνω πράξεις ανακοινώθηκαν σε συνεδρίαση του διοικητικού συμβουλίου ή γνωστοποιήθηκαν στην εταιρεία. Η παραγραφή επέρχεται πάντως πέντε έτη (5) μετά την ενέργεια της απαγορευμένης πράξης.»

Γίνεται φανερό ότι η υποχρέωση πίστης διέπει το μέλος του Δ.Σ. λόγω ακριβώς της ιδιότητάς του αυτής και σχετίζεται και απορρέει από τη θέση του μέλους στην ιεραρχία της Α.Ε., τη βαρύτητα των καθηκόντων του, την αμεσότερη εμπλοκή του στον καθημερινό χειρισμό των εταιρικών θεμάτων ή οποιονδήποτε άλλο παράγοντα. Επομένως, εκτελεστικά μέλη του Δ.Σ. που συμμετέχουν ενεργά στη λήψη αποφάσεων και δεσμεύουν το νομικό πρόσωπο κατ' ανάγκην υπέχουν εντονότερη ευθύνη όσο τα ζητήματα που διαπραγματεύονται είναι και κρισιμότερα για τη θέση και την πορεία της εταιρείας κατά το άρ. 102²³. Εξ αυτού του λόγου σε περίπτωση συγκρούσεως συμφερόντων ανάμεσα στα μέλη των οργάνων της εταιρείας, τα τελευταία στερούνται το δικαίωμα ψήφου. Περαιτέρω, μετά τον αποκλεισμό των μελών από την υπόψη ψηφοφορία, εξετάζεται αν συγκεντρώνεται απαρτία και σε αντίθετη περίπτωση την επίλυση του ζητήματος αναλαμβάνει η Γ.Σ.. Και ο εξεταζόμενος όμως, κανόνας αυτός δεν είναι ανεξαιρέτος. Κατ' εξαίρεση λοιπόν, το άρθρο 100 ορίζει ότι σύγκληση Γ.Σ. απαιτείται και όταν ένας εκ των μετόχων κατέχει ποσοστό άνω του 5% του συνολικού μετοχικού κεφαλαίου²⁴.

Στο νέο νόμο, η απόφαση περί αύξησης του μετοχικού κεφαλαίου επί το τριπλάσιο γίνεται με απόφαση του του Δ.Σ., ενώ αν η αύξηση περιορίζεται πιο εκτεταμένα η απόφαση του Δ.Σ. πρέπει να συνοδεύεται από την έγκριση της Γ.Σ.. Με τον τρόπο αυτό ο νομοθέτης δεν έθιξε τη δικαιοδοσία του Δ.Σ. αλλά όρισε έναν εύλογο

²³ «1. 2. Η ευθύνη αυτή δεν υφίσταται, αν το μέλος του διοικητικού συμβουλίου αποδείξει ότι κατέβαλε κατά την άσκηση των καθηκόντων του την επιμέλεια του συνετού επιχειρηματία που δραστηριοποιείται σε παρόμοιες συνθήκες. Η επιμέλεια αυτή κρίνεται με βάση και την ιδιότητα κάθε μέλους και τα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί κατά το νόμο, το καταστατικό ή με απόφαση των αρμόδιων εταιρικών οργάνων. 3. 3. Αν από κοινή πράξη περισσότερων μελών του διοικητικού συμβουλίου προήλθε ζημία ή αν για την ίδια ζημία ευθύνονται παράλληλα περισσότεροι, ενέχονται όλοι εις ολόκληρον. Το ίδιο ισχύει και αν έχουν ενεργήσει περισσότεροι συγχρόνως ή διαδοχικά και δεν μπορεί να εξακριβωθεί τίνος η πράξη επέφερε τη ζημία. Το δικαστήριο όμως μπορεί να αποφασίσει για επιμερισμό της ευθύνης μεταξύ των υπευθύνων, ανάλογα με τη βαρύτητα της πράξης, το βαθμό του πταίσματος και την κατανομή των καθηκόντων των μελών του διοικητικού συμβουλίου. Το δικαστήριο μπορεί να ρυθμίσει και το δικαίωμα αναγωγής των υπευθύνων μεταξύ τους», Ό.π. Βερβεσός, 2019, σ. 203-204.

²⁴ Ο.π., Περάκης, 2019, σ. 194-197.

οργανικό περιορισμό, στον οποίο ο ρόλος της Γ.Σ. ενισχύεται δεδομένης της βαρύτητας της απόφασης για τα εταιρικά ζητήματα²⁵. Για το Δ.Σ. προβλέπεται, πλέον, και ανώτερος αριθμός μελών, που είναι δεκαπέντε (15) μέλη και διατηρείται το κατώτατο όριο των τριών (3) μελών. Σύμφωνα με το νέο νόμο, το δικαίωμα μέλους στο Δ.Σ. θα ορίζεται στο Καταστατικό της εταιρείας, αν και ορίζεται μία μέγιστη διάρκεια θητείας που δεν θα υπερβαίνει τα έξι (6) συνολικά συναπτά έτη. Ταυτόχρονα, αναφέρεται η δυνατότητα συνεδρίασης και λήψης αποφάσεων, π.χ. αν ένας αριθμός μελών απουσιάζει και επιθυμεί να συμμετάσχει με ψηφιακά μέσα.

Σύμφωνα με το άρθρο 99 του ν. 4548/2018, το Διοικητικό Συμβούλιο υποχρεούται να παράσχει άδεια για την σύναψη συμβάσεων με συνδεδεμένα μέρη. Αν δεν δοθεί η αντίστοιχη άδεια, τότε η Σύμβαση κρίνεται ως άκυρη. Αυτή η διάταξη είχε ως στόχο την ενίσχυση του επιπέδου ελέγχου και διαφάνειας των λειτουργιών του Δ.Σ. αλλά και την παροχή των ανάλογων εγγυήσεων σε τρίτα μέρη και στους μετόχους της Α.Ε.²⁶. Βασικό αντικείμενο συζήτησης ανάμεσα στους επιστήμονες της νομικής επιστήμης, αποτέλεσε η διάταξη του άρθρου 99, σε συνδυασμό με τα άρθρα 102 – 105. Βάσει των διατάξεων αυτών, προβλέπονται εξαιρέσεις στη διαδικασία, οι οποίες μπορούν να δημιουργήσουν προβλήματα στην Α.Ε.. Συγκεκριμένα, επιτρέπεται το να εξαιρεθούν συγκεκριμένες συμβάσεις αφού η παρ. 1 του άρθρου 99, κατά το περιεχόμενο της παρ. 3 άρθ. 99 ν. 4548/2018 δεν ισχύει σε περιπτώσεις στις οποίες²⁷:

- οι συμβάσεις δεν ξεπερνούν το όριο των τρεχούμενων συναλλαγών της Α.Ε., ορίζοντας ως «τρέχουσες συναλλαγές» τις συνήθεις δραστηριότητες της εταιρείας ανάλογα με το μέγεθος και το αντικείμενό τους στην αγορά.
- η σύμβαση αφορά τις αμοιβές των μελών του Δ.Σ. της εταιρείας, σύμφωνα με το περιεχόμενο των άρθρων 109 -114.
- οι συμβάσεις έχουν συναχθεί από πιστωτικά ιδρύματα (τράπεζες) στα πλαίσια της εφαρμογής των μέτρων για τη διαφύλαξη της σταθερότητας εν μέσω προληπτικής εποπτείας.

---

²⁵ Ο.π., Παναγιώτου, 2018· Ε. Πετράκης, Η νέα νομοθεσία για τις ανώνυμες εταιρείες: ν. 4548/2018, TMS Auditors, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tms-auditors.gr/uploads/enhmerwtikon4548.pdf>, ανάκτηση 15/06/2019, σ. 12. 51 (τηλεδιάσκεψη), όπως και λήψης αποφάσεων σε πρακτικά και χωρίς να προηγηθεί συνεδρίαση.

²⁶ Ο.π., Περάκης, 2019, σ. 195-196.

²⁷ Ο.π., Παναγιώτου, 2018.

- οι συμβάσεις είναι μεταξύ της Α.Ε. και των μετόχων της, ή εταιρείας που είναι 100% θυγατρική της Α.Ε..

Τέλος, σύμφωνα με το επίμαχο άρθρο 102, ορίζονται τα εξής²⁸:

1. κάθε ένα εκ των μελών του Δ.Σ. ευθύνεται για τις ζημιές της Α.Ε. λόγω πράξεων ή παραλείψεων οι οποίες αποτελούν παράβαση των καθηκόντων που ορίζονται από το Καταστατικό της Α.Ε. για τα μέλη του Δ.Σ..
2. Στην περίπτωση που αποδειχθεί πως το μέλος του Δ.Σ. έδρασε με σύνεση και επιμέλεια δεν υφίσταται αυτή η ευθύνη.
3. Αν η ζημία προκλήθηκε από πράξεις περισσότερων του ενός μέλους, τότε η ευθύνη αποδίδεται σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη.
4. Η ευθύνη δεν υφίσταται αν οι παραλείψεις ή οι πράξεις του Δ.Σ. έχουν γίνει κατόπιν απόφασης της Γ.Σ. ή καλόπιστα, απουσίας ανάλογης πληροφόρησης ή με στόχο την εξυπηρέτηση του εταιρικού συμφέροντος.
5. Το άρθρο 102 εφαρμόζεται και για την ευθύνη των προσώπων που έχουν διαχειριστικό ρόλο ή ρόλο εκπροσώπου στην Α.Ε..
6. Οι αξιώσεις της Α.Ε. για αποζημίωση παραγράφονται εντός τριετίας.
7. Διαφορετικά, η Α.Ε. μπορεί να παραιτηθεί από τις αξιώσεις της για αποζημίωση μετά την πάροδο δύο ετών ή να επέλθει συμβιβασμός. Τα μέλη του Δ.Σ. έχουν, επίσης, εσωτερική ευθύνη από αδικοπραξία. Αυτό σημαίνει πως όταν μία πράξη ενός μέλους του Δ.Σ. της Α.Ε. είναι ζημιογόνα για την εταιρεία ή, αντίστοιχα, η παράλειψη είναι υπαίτια για την πρόληψη ζημίας στην Α.Ε., τότε με βάση τα άρθρα 914 και 919 του Αστικού Κώδικα, η πράξη αυτή κρίνεται ως «παράνομη». Επίσης, τα μέλη του Δ.Σ. έχουν ενδοσυμβατική ευθύνη, η οποία προκύπτει από τους κανόνες του κοινού δικαίου²⁹.

---

²⁸ Ο.π., Περάκης, 2019, σ. 202-204.

²⁹ Ο.π., Παναγιώτου, 2018.

B.2. Νομολογιακά δεδομένα

Καίτοι ο νέος νόμος είχε ως κύρια φιλοδοξία την πλήρη αναμόρφωση της λειτουργίας της Α.Ε., όπως έγινε ευκρινές από τις προηγούμενες συνοπτικές παρατηρήσεις, στο πεδίο της, τουλάχιστον, εσωτερικής ευθύνης των μελών του Δ.Σ. ορισμένα πράγματα παρέμειναν αμετάβλητα. Μπορεί ο Ν 4548/2018 να εισήγαγε με τις διατάξεις του περισσότερη διαφάνεια σε ένα πεδίο που μέχρι πρότινος αποτελούσε «νεκρό γράμμα» για την εθνική έννομη τάξη³⁰ ωστόσο, δεν μεταβλήθηκε ούτε ο νόμιμος λόγος ευθύνης (επί παραβίαση του καθήκοντος επιμέλειας ή/και του καθήκοντος πίστης εκ των διοικητών).³¹, ούτε η φύση της ευθύνης ως υποκειμενικής αλλά ούτε και οι λόγοι για τους οποίους μπορεί να αρθεί ή να αποκλεισθεί η ευθύνη των διοικούντων³². Οι κύριες καινοτομίες μπορούν, συνοπτικά, να εντοπισθούν στα ακόλουθα σημεία:

Α) Σε περιπτώσεις συλλογικής ευθύνης των μελών του Δ.Σ. και σε αντίθεση με τα όσα προβλέπονται στο άρ. 926 Αστικού Κώδικα, πλέον το δικαστήριο δύναται κατά το άρ. 102 παρ. 3 να επιμερίσει την ευθύνη αυτή μεταξύ των υπαίτιων συμβούλων σταθμίζοντας την βαρύτητα της πράξης, το βαθμό του πταίσματος εκάστου καθώς και την κατανομή καθηκόντων μεταξύ των μελών του Δ.Σ..

Β) Ο νέος νόμος εισήγαγε κι έναν ακόμα δυνητικό λόγο αποκλεισμού της ευθύνης των μελών του Δ.Σ. στο άρ. 102 παρ. 4. Κατά την περίπτωση αυτή, το δικαστήριο μπορεί να *«θεωρήσει ότι δεν υφίσταται ευθύνη προκειμένου για πράξεις ή παραλείψεις που στηρίζονται σε εισήγηση ή γνώμη ανεξάρτητου οργάνου ή επιτροπής, που λειτουργεί στην εταιρεία, σύμφωνα με το νόμο»*.

Γ) Όσον αφορά την παραγραφή των αξιώσεων της Α.Ε. σε βάρος των μελών του Δ.Σ, αυτή είναι κατά τον νέο νόμο τριετής και αναστέλλεται για όσο χρόνο διατηρείται η

---

³⁰ Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, εντοπίζονταν σοβαρά προβλήματα που σχετιζόνταν με την δομή της Α.Ε. και λόγω ταύτισης συμφερόντων, καθώς αυτή, ως επί το πλείστον, λειτουργούσε με βάση την πλειοψηφία των μετόχων ή από άτομα που έχαιραν εμπιστοσύνης του πλειοψηφούντος μετόχου. Έτσι, τα εμπλεκόμενα μέρη έπρεπε να επιλύουν με μυστικότητα τα προβλήματα που προέκυπταν. Παρόλη την αναγκαία συνέχεια ύπαρξης κλίματος συμβιβασμού με σκοπό την καλή λειτουργία των εταιριών που υπάρχει έως και σήμερα, πλέον, ο νέος νόμος, απαιτεί μεγαλύτερη διαφάνεια.

³¹ Μοναχά εξειδικεύτηκε στο αρ. 96 το καθήκον επιμέλειας, βλ. παραπάνω κεφάλαιο Β.1

³² Ειδικότερα, δεν μεταβλήθηκε η έννοια της επιμέλειας του συνετού επιχειρηματία ως μέτρο για την αποφυγή ευθυνών. Επίσης, ευθύνη των μελών του Δ.Σ. εξακολουθεί να αποκλείεται αν αυτό κατορθώσει να αποδείξει ότι οι πράξεις ή παραλείψεις τους i) βασίζονται σε προηγούμενη σύνομη απόφαση της Γ.Σ. ή ii) αφορούσαν εύλογη επιχειρηματική απόφαση που ελήφθη καλή τη πίστει και με επαρκή πληροφόρηση με αποκλειστικό γνώμονα το εταιρικό συμφέρον. Βλ. Ν. Τέλλης, Η εσωτερική ευθύνη των μελών του διοικητικού συμβουλίου και η κατ' αυτών άσκηση εταιρικής αγωγής στο νέο δίκαιο Α.Ε. (Ν. 4548/2018), Εισήγηση στην ΕΣΔι. Διαθέσιμο στο: http://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2019/telis_anom_2019.pdf

ιδιότητα του μέλους. Σε κάθε περίπτωση πάντως, οι αξιώσεις παραγράφονται μετά το πέρας δεκαετίας. Συγκριτικά με το προϊσχύσαν νομικό πλαίσιο, πλέον δεν υφίσταται διαφορετικός χρόνος παραγραφής αναλόγως του βαθμού πταίσματος του εταιρικού διοικητή (ζημία από αμέλεια ή δόλο, βλ. άρ. 22α παρ. 5 Ν 2190/1920) αλλά θεσπίζεται ενιαία τριετής παραγραφή.³³

Δ) Παράλληλα, ο νέος νόμος αναμόρφωσε πλήρως το καθεστώς της εταιρικής αγωγής στα άρ. 103-106, με κυριότερο σημείο την παύση της δέσμιας υποχρέωσης εκ μέρους του Δ.Σ. να στραφεί με αγωγή κατά των νυν ή πρώην διοικητών σε περίπτωση που i) το αποφάσιζε η Γ.Σ., ii) το απαιτούσε από το Δ.Σ. ή τους εκκαθαριστές μέτοχοι που εκπροσωπούσαν το 1/10 του μετοχικού κεφαλαίου ή iii) εφόσον η ζημία οφειλόταν σε δόλο εκ μέρους των μελών του Δ.Σ..

Λόγω του σύντομου χρονικού διαστήματος που έχει μεσολαβήσει από την θέση σε ισχύ του Ν 4548/2018 την 1^η Ιανουαρίου 2019, τα νομολογιακά δεδομένα όσον αφορά τις νέες ρυθμίσεις που εισήγαγε είναι ιδιαίτερα περιορισμένα, έως ανύπαρκτα. Κατά συνέπεια, μία ενδελεχής συγκριτική ανάλυση νομολογίας προ και μετά του Ν 4345/2018 που άπτεται των ανωτέρω αναφερθέντων ζητημάτων όπου υπήρξαν καίριες μεταβολές, είναι δυστυχώς μη εφικτή. Σίγουρα μελλοντικά τα δικαστήρια της χώρας που θα ασχοληθούν με τα εν λόγω ζητήματα θα προβούν σε εξαιρετικά ενδιαφέρουσες κρίσεις οι οποίες και θα αναδείξουν την επιτυχία αλλά και τις αδυναμίες των προσφάτως εισαχθέντων αλλαγών. Στο παρόν σημείο, ωστόσο, παρατίθεται ενδεικτική νομολογία κατ' εφαρμογή του Ν 2190/1920 η οποία κρίνεται ως χαρακτηριστική σε σχέση με το υπό εξέταση ζήτημα.

Καίτοι, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη θέση³⁴, ο νέος νόμος είναι αυτός που εξειδίκευσε στο άρ. 96 το καθήκον επιμέλειας που δεσμεύει τα μέλη του Δ.Σ. σε υποχρέωση επιμέλειας *stricto sensu*, σε υποχρέωση επιμέλειας προκειμένου για την υλοποίηση των εμπορικών στόχων της Α.Ε. και, τέλος, σε υποχρέωση εποπτείας και ελέγχου, στην υπ' αριθμόν 6042/2003 ΠΠρΑθ γίνεται ήδη λόγος για την υποχρέωση εποπτείας και ελέγχου που έχουν τα μέλη του Δ.Σ. έναντι των δράσεων του διευθύνοντος συμβούλου. Ως *ratio* του καθήκοντος αυτού, το οποίο θεμελιώνεται στο Ν 2190/1920 στο άρ. 22^α παρ. 1, είναι τόσο η προστασία του νομικού προσώπου της εταιρείας, όσο και τρίτων προσώπων που συναλλάσσονται με αυτήν. Η παραβίασή

³³ Ο.π., Δίκαιο ανώνυμης εταιρείας, 2019, σ. 1457-1458.

³⁴ Βλ. κεφάλαιο Β.1

της υποχρέωσης αυτής συνιστά αδικοπραξία έναντι των τρίτων με τη σχετική ευθύνη να μπορεί να αρθεί μόνο εάν αποδειχθεί ότι δεν υπήρξε υπαιτιότητα εκ μέρους των μελών του Δ.Σ.,³⁵ όπως και κρίθηκε στην εν λόγω απόφαση. Ειδικότερα, ανεξαρτήτως της υπάρξεως κοινής πράξης του Δ.Σ., η συλλογική δράση των μελών αυτού έχει ως επακόλουθο και την συλλογική τους ευθύνη έναντι της εταιρείας, ακόμα και αν η ζημιογόνος πράξη ή παράλειψη γίνεται από ορισμένο μέλος και οφείλεται σε γενόμενη κατανομή των καθηκόντων του Δ.Σ. στα μέλη του ή σε υποκατάσταση. Όπως σημειώνεται και στην απόφαση, η ευθύνη αυτή είναι πρωτίστως έναντι της ίδιας της εταιρείας και οι τρίτοι έχουν μόνο αξίωση αποζημίωσης βάσει των άρ. 914 και 919 ΑΚ, υπό την προϋπόθεση παράνομης βλάβης της περιουσίας αυτών (ως επί το πλείστον περιπτώσεις που πληρούν την αντικειμενική υπόσταση ποινικών διατάξεων).

Κατά τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως, η παράλειψη που αποδόθηκε στους τρεις πρώτους εναγόμενους και που είχε αιτιώδη συνάφεια με τη ζημία του ενάγοντος, ήταν *«η μη άσκηση εκ μέρους τους του απαιτούμενου ελέγχου στη δράση και τις συναλλαγές του διευθύνοντος συμβούλου, ο οποίος δεν προέβαινε, ως όφειλε, στην καταχώρηση στα βιβλία της εταιρείας των εξωχρηματιστηριακών συναλλαγών. Η σχετική δε υποχρέωση εποπτείας και ελέγχου, ώστε να καταχωρούνται οι πάσης φύσεως συναλλαγές της εταιρείας στα βιβλία της, υφίσταται κατ' αρχήν έναντι αυτής, και αποσκοπεί στο να είναι δυνατή ανά πάσα στιγμή η διαπίστωση των οικονομικών της εκκρεμοτήτων, ο λογιστικός της έλεγχος, αλλά, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, και η προστασία των τρίτων - συναλλασσομένων, προς πιστοποίηση της ύπαρξης και του ύψους της συναλλαγής τους, επομένως, η σχετική παράλειψή τους, εμπίπτει στην έννοια του παρανόμου, κατά τα άνω, και μπορεί να θεμελιώσει αδικοπρακτική ευθύνη τους»*. Ωστόσο, κρίθηκε ότι δεν υφίστατο αμελής συμπεριφορά εκ μέρους των εναγομένων καθώς απεδείχθη πως, ακόμα κι αν αυτοί επεδείκνυαν άκρα επιμέλεια, δε θα ήταν δυνατόν να γνωρίζουν σε κάθε περίπτωση αν η εταιρεία, γενικότερα, ή ο ίδιος ο διευθύνων σύμβουλος, ειδικότερα, διενεργούσε με τον ενάγοντα εξωχρηματιστηριακές συναλλαγές, προκειμένου μετέπειτα οι εναγόμενοι και μέλη του Δ.Σ. να τις ελέγξουν. Ο διευθύνων σύμβουλος κάλλιστα θα μπορούσε να αποκρύψει και να μην καταχωρήσει τη συγκεκριμένη συναλλαγή με τον ενάγοντα εμποδίζοντας την άσκηση εποπτείας και ελέγχου εκ μέρους των λοιπών μελών. Εν

---

³⁵ Ο.π., Δίκαιο ανώνυμης εταιρείας, 2019, σ. 1440.

απουσία λοιπόν του στοιχείου της αμέλειας στην συμπεριφορά των εναγομένων δεν θεμελιώθηκε αδικοπρακτική τους ευθύνη έναντι του ενάγοντος που αξιώνε αποζημίωση. Σε περίπτωση που η απόφαση θεμελίωνε αξίωση αποζημίωσης εξ αδικοπρακτικής ευθύνης οι εναγόμενοι θα ευθύνονταν συλλογικώς εις ολόκληρον. Θα ήταν λοιπόν ενδιαφέρουσα σε αυτή την περίπτωση μια απόπειρα εξέτασης αν και κατά πόσο θα μπορούσε κατά τις διατάξεις του νέου νόμου 4548/2018 να υπάρξει επιμερισμός της ευθύνης αυτής μεταξύ των διαφόρων μελών του Δ.Σ..

Οι υπ' αριθμόν 775/2016 ΕφΘεσσαλ και 4108/2019 ΠΠρΑθ θίγουν ένα ζήτημα για το οποίο έγινε αναφορά προηγουμένως, ήτοι την περίπτωση αποκλεισμού της ευθύνης μέλους του Δ.Σ. όταν η ζημιογόνος πράξη/παράλειψη αποτελεί εύλογη επιχειρηματική απόφαση που ελήφθη καλή τη πίστει, με επαρκή πληροφόρηση και με αποκλειστικό γνώμονα το εταιρικό συμφέρον. Συγκεκριμένα, επιχειρούν οριοθέτηση της έννοιας αυτής, η οποία είναι γνωστή διεθνώς και ως κανόνας της επιχειρηματικής κρίσεως (business judgment rule), καθώς και κυρίως του στοιχείου του «εύλογου».

Κατά το προϊσχύσαν άρ. 22α Ν 2190/1920 και ειδικότερα κατά την παράγραφο 2 «...ευθύνη δεν υφίσταται προκειμένου για πράξεις ή παραλείψεις που ... αφορούν εύλογη επιχειρηματική απόφαση η οποία ελήφθη με καλή πίστη, με βάση επαρκείς πληροφορίες και αποκλειστικά προς εξυπηρέτηση του εταιρικού συμφέροντος». Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, η διάταξη διατηρήθηκε σχεδόν αυτούσια και συμπεριλήφθηκε στον νέο νόμο στο άρ. 102 παρ. 4. Η αναγκαιότητα της διάταξης είναι προφανής αλλά επισημαίνεται και από το δικαστήριο αρχικώς στην υπ' αριθ. 775/2016 ΕφΘεσσαλ (και ακολούθως και στην 4108/2019 ΠΠρΑθ): περιορισμός της υπερβολικής αυστηρότητας η οποία θα ήτο ικανή να οδηγήσει σε μαρασμό της επιχειρηματικής δράσης εξαιτίας του φόβου ανάληψης ευθυνών. Παράλληλα, όπως επισημαίνεται, επί ανυπαρξίας της διατάξεως θα ευδοκίμούσε και κλίμα άσκησης καταχρηστικών αγωγών κατά των μελών του Δ.Σ.. Εν ολίγοις, μόνη η επέλευση ζημίας ή του αναληφθέντος επιχειρηματικού κινδύνου δεν συνιστά οπωσδήποτε και κακή εκπλήρωση των διαχειριστικών καθηκόντων του Δ.Σ. η οποία θα είχε ως απόρροια την δημιουργία υποχρεώσεως για αποζημίωση έναντι της εταιρείας. Ομολογουμένως, κάθε επιχειρηματική απόφαση και σχέδιο ενέχουν εκ φύσεως τον κίνδυνο της αποτυχίας. Η ανάληψη ρίσκου είναι αναπόσπαστο κομμάτι της επιχειρηματικής δράσης. Επομένως το σημαντικό σε κάθε περίπτωση είναι να επιδεικνύεται ήδη πριν την λήψη της εκάστοτε απόφασης διάθεση των μελών του

Δ.Σ. να λάβουν όλες τις αναγκαίες πληροφορίες και να σταθμίζονται οι πιθανοί κίνδυνοι με βάση τα υπάρχοντα κατά τον χρόνο λήψεως της αποφάσεως δεδομένα. Η επίδειξη εκ μέρους των μελών του Δ.Σ. καλής πίστεως κατά τη στιγμή λήψης της εύλογης επιχειρηματικής απόφασης η οποία οφείλει να έχει ως αποκλειστικό στόχο την προαγωγή του εταιρικού συμφέροντος οδηγεί σε αποκλεισμό της ευθύνης ακόμα και αν η εταιρεία υπέστη ζημία, καθώς δεν στοιχειοθετείται ενδεχόμενος δόλος από μόνο το γεγονός της αναλήψεως του κινδύνου ενδεχόμενης ζημίας της εταιρείας.

Όσο αφορά το στοιχείο του «εύλογου», η υπ' αριθ. 4108/2019 αναφέρει πως ως αόριστη νομική έννοια θα πρέπει να συγκεκριμενοποιείται με βάση τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε επιχειρηματικής αποφάσεως και ιδίως με βάση τον αναληφθέντα κίνδυνο εκ μέρους των διοικούντων. Η αξιολόγηση αυτή οφείλεται να γίνεται με αντικειμενικά ex ante κριτήρια τα οποία είναι δυνατόν να πιστοποιήσουν αν η εταιρεία κινδυνεύει να εκτεθεί σε υπέρμετρους κινδύνους. Ως τέτοια μπορούν να λεχθούν οι οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν κατά τη λήψη της αποφάσεως, η πιθανότητα επέλευσης του κινδύνου, το προσδοκώμενο όφελος, καθώς επίσης και η φύση, η έκταση και ο όγκος της εκάστοτε ασκούμενης επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Η ίδια απόφαση, μετά την προσπάθεια εξειδίκευσης της νομικής έννοιας τους «εύλογου» αναλύει εκτενέστερα το περιεχόμενο των άλλων 3 υποχρεώσεων που πρέπει να πληρούνται με σκοπό τον αποκλεισμό της ευθύνης του μέλους του Δ.Σ. εκ λήψεως εύλογης επιχειρηματικής απόφασης, ήτοι i) την υποχρέωση δράσεως εν καλή πίστη, ii) την επαρκή πληροφόρηση των διοικούντων την εταιρεία πριν την λήψη της απόφασης και τέλος iii) την λήψη της εν λόγω απόφασης αποκλειστικά με γνώμονα το συμφέρον της εταιρείας.

i) Για το καθήκον πίστεως των διοικούντων έγινε λόγος στο προηγούμενο κεφάλαιο όπου εκτέθηκαν οι υποχρεώσεις των μελών του Δ.Σ.. Τόσο στον παλιό όσο και στον νέο νόμο που ρυθμίζει την λειτουργία της Α.Ε. το καθήκον πίστεως μπορεί να συνοψισθεί στη μη λήψη εξ αυτών αποφάσεων οι οποίες προωθούν ίδια οφέλη αλλά έρχονται σε σύγκρουση με τα συμφέροντα της εταιρείας.

ii) Προκειμένου να εκτιμηθεί το ποσοστό κινδύνου για την εταιρεία με την πιθανή λήψη της συγκεκριμένης επιχειρηματικής απόφασης και να γίνει η αναγκαία στάθμιση, είναι επιβεβλημένη η προηγούμενη επαρκής (και όχι πλήρης)

πληροφόρηση των διοικούντων. Η επαρκής πληροφόρηση πρέπει να θεωρηθεί ότι ελλείπει σε περιπτώσεις όταν εκ βαρείας αμελείας τα μέλη του Δ.Σ. είτε έχουν παραλείψει να ζητήσουν τις απαιτούμενες πληροφορίες, είτε, παρόλο την πληροφόρησή τους δεν έλαβαν υπ' όψιν τους τα συγκεκριμένα στοιχεία κατά τον σχηματισμό της αποφάσεώς τους, με απότοκο την ζημία της εταιρείας.

iii) Τέλος, η επιχειρηματική απόφαση δέον να λαμβάνεται αποκλειστικά προς εξυπηρέτηση του εταιρικού συμφέροντος. Το εταιρικό συμφέρον συνιστά και αυτό με τη σειρά του αόριστη νομική έννοια που απαντάται και σε άλλα νομοθετήματα, χωρίς ωστόσο να προβλέπεται κάπου το ακριβές περιεχόμενό του. Επισημαίνεται από την απόφαση ότι *«το εταιρικό συμφέρον καλύπτει τα ενδοεταιρικά συμφέροντα και ιδίως το υπερατομικό συμφέρον των εταίρων στην εξασφάλιση και προώθηση της υποστάσεως της εταιρείας, της ικανότητας λειτουργίας και εκπληρώσεως του εταιρικού σκοπού ή, συνοπτικότερα, της διαρκούς και μακροπρόθεσμης προκοπής της εταιρείας»*. Ιδωμένο υπ' αυτό το πρίσμα, το εταιρικό συμφέρον ταυτίζεται ως έννοια με τον ίδιο τον εταιρικό σκοπό. Η επίτευξη του σκοπού αυτού, και κατ' επέκταση της πλήρωσης του εταιρικού συμφέροντος, βαρύνει το σύνολο των μετόχων, οι οποίοι δεσμευμένοι εκ της υποχρέωσης πίστεως έναντι της εταιρείας οφείλουν να δρουν με γνώμονα τη διαρκή προαγωγή του σκοπού της εταιρικής επιχειρήσεως. Κατόπιν τούτων και επιστρέφοντας στον αποκλεισμό της ευθύνης των μελών του Δ.Σ. εξ αναλήψεως εύλογης επιχειρηματικής απόφασης, είναι κρίσιμο κατά την λήψη της τελευταίας να μην παρατηρείται όχι μόνο άμεση σύγκρουση μεταξύ των ιδιοτελών συμφερόντων των διοικούντων και του συμφέροντος της εταιρείας αλλά επιβάλλεται ακόμα η αναγωγή του εταιρικού συμφέροντος ως του πρωτίστως και αποκλειστικώς επιδιωχθέντος. Αυτό άλλωστε επιβάλλεται και από την προρρηθείσα υποχρέωση πίστεως. Η κρίση, δε, ότι συντρέχει σύγκρουση συμφερόντων γίνεται ex ante με αντικειμενικά κριτήρια, λαμβάνοντας υπόψιν την απόφαση που θα λάμβανε ένα αμερόληπτο μέλος του Δ.Σ. και συγκρίνοντάς την με εκείνη που πράγματι ελήφθη από το συγκεκριμένο μέλος.

Γ. Οι μεταρρυθμίσεις ως προς την ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου Ανώνυμης Εταιρείας υπό το καθεστώς ειδικότερα

Ο Ν 4548/2018 επιχείρησε να αναμορφώσει το δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρείας. Πρόκειται για ένα νομοθέτημα 190 άρθρων με την ακόλουθη δομή:

- i. Γενικές διατάξεις για τις Α.Ε.
- ii. Διατάξεις σχετικά με τη σύσταση και την ίδρυση της Α.Ε.
- iii. Διατάξεις σχετικά με τον τύπο και τη δημοσιότητα ως όρων του ενεργού της Α.Ε.
- iv. Διατάξεις σχετικές με το μετοχικό κεφάλαιο
- v. Διατάξεις σχετικά με τα μετοχικά μερίδια και άλλους τίτλους εκδιδόμενους από την Α.Ε.
- vi. Διατάξεις σχετικά με το Δ.Σ. της Α.Ε.
- vii. Διατάξεις σχετικά με τα καθήκοντα και τη λειτουργία της Γ.Σ.
- viii. Διατάξεις σχετικά με τα δικαιώματα της μειοψηφίας.
- ix. Διατάξεις σχετικά με τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις
- x. Διατάξεις σχετικά με τη διανομή των κερδών
- xi. Διατάξεις σχετικά με τη λύση και εκκαθάριση
- xii. Διατάξεις σχετικά με τις αλλοδαπές Α.Ε.
- xiii. Διατάξεις σχετικά με την ποινική μεταχείριση

Γίνεται αντιληπτό ότι δεν διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από το προγενέστερο καθεστώς του Ν 2190/1920, παρά την διακηρυσσόμενη επιδίωξη να ανανεώσει το εταιρικό δίκαιο με βάση τις επιταγές της σύγχρονης οικονομίας. Οι καινοτομίες εστιάζονται στο μέτρο ευθύνης των μελών του Δ.Σ. και ιδίως όσον αφορά στην αστική, ποινική και φορολογική ευθύνη τους. Η παρούσα εργασία εστιάζει αποκλειστικά στις διατάξεις που αφορούν στη σύνθεση και λειτουργία του Δ.Σ., καθώς κυρίως στις συνεπαγόμενες ευθύνες.

Γ.1. Νομοθετικό πλαίσιο

Γ.1.1. Εσωτερική ευθύνη των μελών του Δ.Σ. έναντι της εταιρείας

ι. Εκ του νόμου εσωτερική ευθύνη

Η εσωτερική ευθύνη των μελών του Δ.Σ. έναντι της εταιρείας ρυθμίζεται από τη διάταξη του άρ. 102 παρ. 1 (*ex lege*). Η ευθύνη λέγεται εσωτερική γιατί πηγάζει από την ειδική σχέση εμπιστοσύνης του μέλους με το νομικό πρόσωπο και όχι από υπάρχουσα ή μη σχέση εργασίας ή άλλη σύμβαση. Συνίσταται στην παράβαση αυτού του καθήκοντος επιμελούς διαχείρισης των εταιρικών υποθέσεων, ζημία η οποία πρέπει να αποκατασταθεί, εφόσον πληρωθεί και η προϋπόθεση του πταίσματος³⁶.

Πρακτικά η ευθύνη περιορίζεται, καθώς δυσχεραίνεται η απόδειξη της. Η απόδειξη βέβαια υπαιτιότητας, (ενδεχόμενου) δόλου, δόλου σκοπού ή βαρείας αμέλειας ή ελαφράς αφηρημένης αμέλειας απαιτεί τη στοιχειοθέτηση περιστατικών που καταδεικνύουν τη γνώση ή τη βούληση πράξης ή παράλειψης των καθηκόντων και τον προσπορισμό ιδίου οφέλους προς βλάβη της εταιρείας και των μελών της ή ακόμα την αποδοχή του ενδεχομένου η πράξη του να βλάψει την εταιρεία. Ως εκ τούτου η βλάβη αποτελεί το αντικειμενικό στοιχείο της παράβασης και η βούληση του δράστη ως προς την επέλευση της βλάβης ή/και την προσκόμιση ιδίου οφέλους το υποκειμενικό στοιχείο που καθορίζει και την εφαρμογή της εξεταζόμενης διάταξης. Ελλείψει της υποκειμενικής διάστασης η πράξη δεν τιμωρείται, ανεξάρτητα από την κατά τα επιχειρηματικά κριτήρια επικινδυνότητα της πράξης.

Η ευθύνη βαρύνει τόσο τα εκτελεστικά όσο και τα μη εκτελεστικά μέλη του Δ.Σ., τον πρόεδρο, τον αντιπρόεδρο, διευθύνοντα σύμβουλο και κάθε άλλο πρόσωπο (άρ. 87 παρ. 3 Ν 4548/2018), αλλά και υποκατάστατα πρόσωπα αυτών, όπως επί παραδείγματι ο διορισθείς από το Δ.Σ. διευθυντής υποκαταστήματος (άρ. 102 παρ. 5 σε συνδυασμό με τα άρ. 87 και 105 Ν 4548/2018). Το αυτό ισχύει και για πρόσωπα ο διορισμός των οποίων δεν γίνεται λόγω επιχειρηματικής στρατηγικής ή αναγκαιότητας, αλλά εκ του νόμου, όπως για παράδειγμα ο διορισθείς από το δικαστήριο διοικητής σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων (ΑΚ 69)³⁷.

Καθώς η ιδιότητα του μέλους στις περισσότερες περιπτώσεις δεν αμφισβητείται, η επιμέλεια που καθένα από τα πρόσωπα αυτά όφειλε και μπορούσε να επιδείξει δεν

³⁶ Μ. Θ. Μαρίνος, Ευθύνη του διοικητικού συμβουλίου Α.Ε. και απαλλακτικές ρήτρες με σύμβαση ή καταστατική ρύθμιση, Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου ΙΒ/2012.

³⁷ Ibid.

είναι η ίδια αναλόγως της θέσης του στην ιεραρχική δομή του Δ.Σ. και της καιριότητας των καθηκόντων του³⁸. Ο νόμος αναγνωρίζει την πρακτική αυτή διαφοροποίηση στο άρ. 102 παρ. 2 εδ. 2 Ν 4548/2018 ορίζοντας ότι η έννοια του συνετού επιχειρηματία³⁹ που δραστηριοποιείται σε παρόμοιες συνθήκες κρίνεται με βάση την ιδιότητα του κάθε μέλους και τα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί κατά το νόμο, το καταστατικό ή με συλλογική εταιρική απόφαση (Γ.Σ. ή Δ.Σ.).

Η διάταξη εκλογικεύει την ιδιαίτερη δυσχερή θέση του υποκατάστατου προσώπου με βάση το προγενέστερο καθεστώς. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, καταργείται η αντικειμενική και άνευ πταίσματος ευθύνη (ΑΚ 330) και θεσπίζεται πταισματική-υποκειμενική, εξαιρουμένων των περιπτώσεων ελαφράς και ελαφράς συγκεκριμένης αμέλειας (ΑΚ 333).⁴⁰

Το άρ. 102 παρ. 1 Ν 4548/2018 θα πρέπει να μελετάται επομένως και να εφαρμόζεται συνδυαστικά με τις άλλες διατάξεις που καθορίζουν την υποχρέωση πίστης (άρ. 97 Ν 4548/2018), την απαγόρευση ανταγωνιστικών δραστηριοτήτων προς τα συμφέροντα της Α.Ε. (άρ. 98 Ν 4548/2018), τις απαγορεύσεις σύναψης συμβάσεων μεταξύ της Α.Ε. και των μελών του Δ.Σ. (άρ. 99-100 ν. 4548/2018), αλλά και τα κατ' ιδίαν καθήκοντα του Δ.Σ. όπως ορίζονται στο άρ. 96 Ν 4548/2018 ενδεικτικά. Εξάλλου κατά το αρ. 15 των μεταβατικών διατάξεων του άρ. 187 «Σε σχέση με τη διαχρονική εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος νόμου που ρυθμίζουν την ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου και άλλων προσώπων εφαρμόζονται αναλόγως τα άρθρα 24 και 25 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα». Εξίσου συναφείς είναι και οι διατάξεις για τη διοίκηση αλλοτρίων (ΑΚ 714, 736 και ΑΚ 730) ως διεξαγωγή ξένων υποθέσεων, ενώ δεν αποκλείεται από την παράβαση του εταιρικού οργανικού καθήκοντος να θεμελιώνεται αδικοπρακτική ευθύνη και ευθύνη από αδικαιολόγητο πλουτισμό σωρευτικά ή διαζευκτικά και με την ευθύνη από τη σύμβαση εντολής⁴¹.

ii. Καταστατική ρύθμιση της εσωτερικής ευθύνης

Το ανωτέρω πλέγμα διατάξεων του άρ. 102 παρ. 2 και 7 είναι αναγκαστικού δικαίου.⁴² Αυτό σημαίνει ότι δεν επιτρέπονται, επί ποινή ακυρότητας των σχετικών

---

³⁸ Ibid.

³⁹ Ο.π., Δίκαιο ανώνυμης εταιρίας, 2019, σ. 1434.

⁴⁰ Βλ. σχετικά ό.π. Τέλλης, Η εσωτερική ευθύνη, 2019.

⁴¹ Ο.π., Μαρίνος, 2012.

⁴² Ο.π., Δίκαιο ανώνυμης εταιρίας, 2019, σ. 1433.

αποφάσεων, κατά μία άποψη και των συμβάσεων μεταξύ της Α.Ε. και του Δ.Σ., αλλά κυρίως των ρυθμίσεων του καταστατικού εν προκειμένω, ιδιαίτερες ρυθμίσεις που μεταβάλλουν το καθεστώς της πταισματικής ευθύνης των μελών του Δ.Σ.⁴³. Επομένως, ολική ή μερική απαλλαγή μέλους του Δ.Σ., θεμελίωση νέας ή πιο επιβαρυντικής περίπτωσης ευθύνης, όπως αντικειμενικής άνευ πταίσματος ευθύνης είναι απολύτως άκυρες ως αντίθετες προς διατάξεις αναγκαστικού δικαίου.⁴⁴ Άλλωστε κατά ΑΚ 332 παρ. 1 άκυρη είναι κάθε εκ των προτέρων συμφωνία με την οποία αποκλείεται ή περιορίζεται η ευθύνη από δόλο ή βαρεία αμέλεια⁴⁵.

Γ.1.2. Συλλογική ευθύνη

Η λειτουργία του Δ.Σ. κατ' αρχήν διέπεται από την αρχή της συλλογικής δράσης (άρ. 77 παρ. 1 εδ. 3 Ν 4548/2018) εξ ου και η ευθύνη επί παραβάσεων της υποχρέωσης πίστης και επιμέλειας είναι επίσης συλλογική (άρ. 102 παρ.1). Πρόκειται κατά νομική κυριολεξία για κοινή εις ολόκληρον ευθύνη, επομένως ο ζημιούμενος δύναται να αναζητήσει την αποκατάσταση της ζημίας του από έκαστο μέλος και στη συνέχεια το τελευταίο σε περίπτωση καταβολής έχει δικαίωμα αναγωγής κατά των υπολοίπων⁴⁶.

Τέτοιες περιπτώσεις στην πράξη αποτελούν τα ακόλουθα όλως ενδεικτικά παραδείγματα:

- i. Παραβίαση όρων της σύμβασης που τους συνδέει με την εταιρεία ή κάποιων ειδικών υποχρεώσεών τους εκ του νόμου, π.χ. απαγόρευση ανταγωνισμού
- ii. Αποδοχή και εκτέλεση προδήλως παράνομης απόφασης Γ.Σ.
- iii. Διαφύλαξη μέσω απόσυρσης των εταιρικών κεφαλαίων από προφανώς αφερέγγυα τράπεζα
- iv. Επιδίωξη προσωπικού οφέλους διαμέσου της ιδιότητάς τους ως μελών του Δ.Σ.
- v. Ζημία της εταιρείας και της βιωσιμότητάς της λόγω παραλείψεων π.χ. λήψης δανείου

---

⁴³ Ο.π., Παναγιώτου, 2018.

⁴⁴ Ο.π., Δίκαιο ανώνυμης εταιρίας, 2019, σ. 1443.

⁴⁵ Ο.π., Παναγιώτου, 2018.

⁴⁶ Ο.π., Παναγιώτου, 2018.

- vi. Μη σύγκληση Γ.Σ. περί τη λύση της εταιρείας όταν τα κεφάλαιά της κατέστησαν κατώτερα από το μισό του μετοχικού κεφαλαίου.

Η αρχή της συλλογικής ευθύνης δεν είναι χωρίς εξαιρέσεις. Όπως και υπό το προηγούμενο νομικό καθεστώς, έτσι και τώρα επικρατεί διχογνωμία ως προς το χαρακτήρα της ευθύνης ως συλλογικής⁴⁷. Η άποψη σχετικά με τη μη συλλογικότητα της ευθύνης εκκινεί από τις διατάξεις του αστικού δικαίου, αλλά και μία πραγματολογική διατύπωση. Βασίζεται λοιπόν, στη διαφορετική βαρύτητα του έργου του προέδρου του Δ.Σ. από ένα απλό μέλος προκειμένου για την πορεία της εταιρείας που οδηγεί συνεπώς, σε διαφορετικό μέτρο ευθύνης για τις πράξεις καθενός από αυτούς⁴⁸. Κατά άλλη μερίδα της θεωρίας, η αρχή της από κοινού ευθύνης είναι γενική αρχή που διέπει τη δράση των μελών του Δ.Σ. και τους δεσμεύει αναφορικά με τη συνολική διαχείριση⁴⁹. Επιπλέον και κατά το ενωσιακό εταιρικό δίκαιο και συγκεκριμένα σύμφωνα με την Οδηγία 2006/46/EK από τον καταλογισμό της συλλογικής ευθύνης δεν εξαιρούνται τα κατά την πρώτη θεωρία «απλά μέλη» του Δ.Σ.⁵⁰.

Επομένως, αφού δεν επιτρέπεται η *a priori* απαλλαγή από τη συλλογική οργανική δράση, θα πρέπει να αναζητηθεί άλλο κριτήριο για το δίκαιο επιμερισμό της. Στην περίπτωση αυτή οι δύο ανωτέρω θεωρίες διασταυρώνονται στην καθιέρωση ενός κανόνα που αφουγκράζεται την ανισορροπία των διαθέσιμων πληροφοριών λόγω ακριβώς της διαφορετικής κατανομής καθηκόντων. Πρόκειται για τον κανόνα της επιχειρηματικής κρίσης⁵¹. Αρα, ο εφαρμοστής του δικαίου καλείται με βάση τα συγκεκριμένα πραγματικά δεδομένα της υπόθεσης να κρίνει σε κάθε μεμονωμένη περίπτωση το μέτρο της ευθύνης του κάθε μέλους του Δ.Σ. ανεξαρτήτως ιεραρχίας. Η ευθύνη δηλαδή, παραμένει συλλογική, τα μέλη του Δ.Σ. ευθύνονται εις ολόκληρον αλλά με βάση τη σπουδαιότητα της θέσης του και της δράσης του κάθε μέλους για την πορεία της εταιρείας⁵². Η μεταξύ των εταίρων σχέση στη συνέχεια διέπεται από τις διατάξεις του αστικού δικαίου και συγκεκριμένα από τις διατάξεις για την

⁴⁷ Ν. Ρόκας, Αδικοπρακτική ευθύνη, ΕλλΔνη 2016, σ. 321· Ο.π. Περάκης, 2019, 54

⁴⁸ Drygala/Staake/Szalai, KapitalgR, 2012, σ. 429· Krieger/ Sailer-Coceani, in: AktGKommentar (K. Schmidt/M. Lutter), 2te Aufl., 2010, § 93 Rdn. 25.

⁴⁹ Krieger/Sailer-Coceani, in: AktGKomm (K. Schmidt/M. Lutter), 2. Aufl., 2010, § 93 Rdn. 27.

⁵⁰ Ο.π., Περάκης, 2019.

⁵¹ Krieger/Sailer-Coceani, in: AktGKomm (K. Schmidt/M. Lutter), 2te Aufl., 2010, § 93 Rn 27.

⁵² Ο.π., Παναγιώτου, 2018.

αναγωγή μεταξύ των συνυπαιτίων, όπως ορίζεται από την παραπομπή του άρ. 102 παρ. 3 Ν 4548/2018.

Κατά το νέο δίκαιο δε χωρεί η προγενέστερη διχογνωμία, αλλά στο άρ. 102 παρ. 2 εδ. β' και 3 εδ. γ' και δ' Ν 4548/2018 ο νομοθέτης πήρε την μόλις περιγραφείσα θέση σύμπτυξης των δύο θεωριών. Άρα, η ευθύνη είναι συλλογική, αλλά προβλέπονται και εξαιρέσεις, όπως αυτή του άρ. 77 παρ. 1 εδ. 2 Ν 4548/2018.

Γ.1.3. Εξωτερική ευθύνη των μελών Δ.Σ. έναντι τρίτων

Αξίζει να επισημανθεί ότι το ζήτημα της συλλογικής ευθύνης του Δ.Σ. έναντι τρίτων αφορά αποκλειστικά στις εξωτερικές σχέσεις, στις οποίες η ανωτέρω ανάλυση περί της νομικής προσωπικότητας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα μέλη ευθύνονται εξίσου συλλογικά από κοινού ως αλληλέγγυοι οφειλέτες (ΑΚ 481) για κάθε ζημιογόνο πράξη ή παράλειψη⁵³.

---

⁵³ Ο.π., Ρόκας, 2016, σ. 321.

Γ.2. Περιεχόμενο της ευθύνης

Γ.2.1. Ευθύνη απέναντι στο Δημόσιο και τους Ασφαλιστικούς οργανισμούς

i. Ευθύνη από τελωνειακής φύσεως παραβάσεις

Με βάση όσα ο Τελωνειακός Κώδικας (ν. 2960/2001) ορίζει, τελωνειακή οφειλή είναι η υποχρέωση κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου έναντι Τελωνειακής Αρχής για καταβολή του συνόλου των δασμών, των φόρων, συμπεριλαμβανομένου του φόρου προστιθέμενης αξίας (Φ.Π.Α.), και των λοιπών δικαιωμάτων του Δημοσίου, που αναλογούν σε εμπορεύματα και τα επιβαρύνουν κατά τις οικείες διατάξεις. Για την καταβολή της τελωνειακής οφειλής ευθύνονται επίσης, προσωπικά και αλληλέγγυα, μεταξύ άλλων, οι εκπρόσωποι των νομικών προσώπων καθώς και οι εκκαθαριστές Ανωνύμων Εταιρειών (άρθρο 29 ν. 2960/2001)

Όσον αφορά ειδικά τις ημεδαπές Ανώνυμες Εταιρείες ευθύνονται αλληλεγγύως και στη συγκεκριμένη περίπτωση (και με την προσωπική τους περιουσία) όσοι, καθ' οιονδήποτε τρόπο, εμπλέκονται στη διοίκηση των Ανωνύμων Εταιρειών και, υπό τις προαναφερθείσες προϋποθέσεις, το σύνολο των μελών των Διοικητικών τους Συμβουλίων (άρθρο 153 ν. 2960/2001):

Τα ίδια, προαναφερθέντα, πρόσωπα θεωρούνται αυτουργοί ή, κατά περίπτωση συνεργοί των αδικημάτων της λαθρεμπορίας και, κατ' ακολουθίαν, εκτίθενται στις σχετικές (όχι ήσσονος σημασίας) ποινικές κυρώσεις (άρθρο 153 ν. 2960/2001)

ii. Ευθύνη από μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών

1.1. Προσωπική και Αλληλέγγυα ευθύνη των εμπλεκόμενων στη διοίκηση.

Οι διευθυντές, πρόεδροι, διαχειριστές, διευθύνοντες σύμβουλοι και εντεταλμένοι στη διοίκηση νομικών προσώπων ευθύνονται προσωπικά και αλληλέγγυα με την εταιρεία τόσο το χρόνο της λειτουργίας και συγχώνευσης τους όσο και (μαζί με τους εκκαθαριστές) κατά το χρόνο της διάλυσής τους (άρθρο 50 ν. 4174/2013-«Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας»):

(α) για την πληρωμή των οφειλομένων φόρων τόκων, προστίμων αλλά και των παρακρατούμενων φόρων,

(β) για μη απόδοση παρακρατούμενων και επιρριπτομένων φόρων καθώς και μη απόδοση Φ.Π.Α.

(γ) για την πληρωμή του ΕΝΦΙΑ, σε περίπτωση που επιβλήθηκαν τόκοι και πρόστιμα λόγω δικών τους πράξεων ή παραλείψεων

1.2. Ποινική ευθύνη των εμπλεκόμενων (και μη) στη διοίκηση

Γενικά-περί της ποινικής ευθύνης

Προκειμένου αφενός μεν να επιβληθεί η εκπλήρωση των φορολογικών υποχρεώσεων των επιμέρους νομικών προσώπων (βεβαίως και των Ανωνύμων Εταιρειών) αφετέρου δε η αποτροπή φορολογικής και τελωνειακής φύσεως αδικημάτων έχει επιλεγεί σε σειρά νομοθετημάτων η ποινική ευθύνη όσων εμπλέκονται στη διοίκηση των υπόχρεων νομικών προσώπων.

Στο πλαίσιο αυτό (και όσον αφορά τις ημεδαπές Ανώνυμες Εταιρείες) ως ποινικώς ευθυνόμενα πρόσωπα προσδιορίζονται (με σχεδόν ταυτόσημες διατυπώσεις στα επιμέρους-κατωτέρω αναφερόμενα, νομοθετήματα) οι πρόεδροι των Διοικητικών Συμβουλίων, οι διευθύνοντες, εντεταλμένοι ή συμπράττοντες σύμβουλοι, οι διοικητές ή γενικοί διευθυντές ή διευθυντές και κάθε πρόσωπο εντεταλμένο είτε άμεσα από το νόμο είτε από ιδιωτική βούληση είτε από δικαστική απόφαση στη διοίκηση ή διαχείριση αυτών. Όταν ελλείπουν όλα τα παραπάνω πρόσωπα, οι ποινές επιβάλλονται κατά των μελών των Διοικητικών Συμβουλίων των εταιρειών αυτών, εφόσον ασκούν πράγματι προσωρινά ή διαρκώς ένα από τα προαναφερόμενα καθήκοντα.

Το γεγονός όμως της άσκησης ή μη τέτοιας φύσης καθηκόντων είναι, εν τέλει, θέμα ουσίας, πράγμα το οποίο εξηγεί την (συχνά αδικαιολόγητη) επιλογή των αρμοδίων εισαγγελικών λειτουργών να οδηγούν στην «βάσανο του ακροατηρίου» το σύνολο των μελών των Διοικητικών Συμβουλίων των εμπλεκόμενων νομικών προσώπων (και τούτο ανεξάρτητα την ύπαρξη ή μη εκτελεστικών και μη εκτελεστικών μελών στα Διοικητικά Συμβούλια). Η λογική «ας βρουν το δίκιο τους στο ακροατήριο» είναι, στην περίπτωση αυτή, αδικαιολόγητα επιβαρυντική για την απονομή της δικαιοσύνης. Το σημαντικότερο όμως: δημιουργεί δυσθεώρητα υψηλό κόστος σε οικονομικό, προσωπικό, κοινωνικό, οικογενειακό και επαγγελματικό επίπεδο προσώπων τα οποία καθόλου και καθ' οιονδήποτε τρόπο δεν θα ήταν δυνατό να υποστηριχθεί πως έχουν οποιαδήποτε ευθύνη.

Ειδικότερα:

Το αδίκημα της φοροδιαφυγής

Η παραβίαση διατάξεων του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας αντιμετωπίζεται με αυστηρότητα από τις διατάξεις των άρθρων 66επ. του εν λόγω νόμου (N 4174/2013, όπως αυτά ισχύουν μετά την επαναπροσέγγισή τους από το άρ. 8 N 4337/2015-«Μέτρα Εφαρμογής Μνημονίου»). Στη διάταξη του άρ. 66 του N 4174/2013 οριοθετείται και αντιμετωπίζεται το αδίκημα της φοροδιαφυγής με επαπειλούμενη ποινή φυλάκισης ή, στις περισσότερες σημαντικές περιπτώσεις, την κάθειρξη.

Αυτουργοί του αδικήματος της φοροδιαφυγής που διαπράττεται από ημεδαπή Ανώνυμη Εταιρεία θεωρούνται και εν προκειμένω όσοι, καθ' οιονδήποτε τρόπο, εμπλέκονται στη διοίκηση των Ανωνύμων Εταιρειών και, υπό τις προαναφερθείσες προϋποθέσεις, το σύνολο των μελών των Διοικητικών τους Συμβουλίων (άρ. 67 N 4174/2013)

Το αδίκημα της μη καταβολής βεβαιωμένων οφειλών στο Δημόσιο κλπ.

Η μη καταβολή βεβαιωμένων οφειλών στο Δημόσιο, τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς του ευρύτερου δημόσιου τομέα αποτελεί και εδώ ποινικό αδίκημα για όσους, καθ' οιονδήποτε τρόπο, εμπλέκονται στη διοίκηση των Ανωνύμων Εταιρειών και, υπό τις προαναφερθείσες προϋποθέσεις, το σύνολο των μελών των Διοικητικών τους Συμβουλίων (άρ. 25 N 1882/1990-«Φοροδιαφυγή, Φορολογία και λοιπές διατάξεις»)

Γ.2.2. Αστική, δικαιοπρακτική ευθύνη

Από τη διάταξη του άρ. 71 ΑΚ): Το νομικό πρόσωπο (εν προκειμένω η Ανώνυμη Εταιρεία) ευθύνεται (άρ. 71) τόσο για τις πράξεις όσο και για τις παραλείψεις εκείνων (:φυσικών προσώπων) που το αντιπροσωπεύουν, εφόσον γεννάται υποχρέωση αποζημίωσης και έλαβαν χώρα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Η ευθύνη (όταν υφίσταται) του υπαίτιου αντιπροσώπου, εκπροσώπου/μέλους του Διοικητικού Συμβουλίου είναι σωρευτική και εις ολόκληρον.

Από τις διατάξεις των άρθρων 71, 197 & 198 ΑΚ): Η ευθύνη αυτή αναφέρεται στη ζημία που προξενείται στον αντισυμβαλλόμενο κατά τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων, ανεξάρτητα αν ακολούθησε (ή όχι) η σύναψη σύμβασης. Η

συγκεκριμένη ευθύνη είναι δυνατό να καταλογισθεί και στο μέλος του Δ.Σ. που έδρασε υπαίτια στο πλαίσιο των συγκεκριμένων διαπραγματεύσεων⁵⁴.

Από τη διάταξη, μεταξύ άλλων, του άρθρου 914 ΑΚ): Ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου είναι δυνατό να τεκμηριωθεί και στις γενικές διατάξεις για την αποζημίωση του Αστικού Κώδικα. Δύο είναι οι περισσότερο ενδιαφέρουσες περιπτώσεις στη συγκεκριμένη ενότητα:

(α) Η ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου έναντι των μετόχων όταν συνδέεται με πράξεις και παραλείψεις τους και, δι' αυτών, θίγεται «ο πυρήνας των μετοχικών τους δικαιωμάτων καθόσον εξέρχονται των ορίων της συνήθους διαχείρισης και ως τέτοιες θα έπρεπε να λαμβάνονται (ύστερα από έγκριση) ή τουλάχιστον να τελούν σε γνώση των μετόχων» (ΜΠρωτΑθ 12468/2012)

(β) Η ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου έναντι των τρίτων-εν γένει (με περισσότερο ενδιαφέρουσα την περίπτωση του εργατικού ατυχήματος). Ενδιαφέρον είναι πως με βάση την υφιστάμενη νομολογία (ενδ.: ΑΠ 472/2018), η ιδιότητα ενός μέλους ως μη εκτελεστικού ΔΕΝ αρκεί για την απαλλαγή του από οποιαδήποτε, τέτοια, ευθύνη. Αυτό που ερευνάται, σε κάθε περίπτωση, είναι η ύπαρξη πταίσματος στο πρόσωπο του μέλους και όχι η ιδιότητα του ως εκτελεστικού ή μη.

Γ.2.3. Ευθύνη εκ του Πτωχευτικού Κώδικα

Αστικής και ποινικής φύσεως

(α) Αστική πτωχευτική ευθύνη: υποχρέωση αποκατάστασης της ζημίας των πιστωτών (άρθρο 98 ΠτΚ) σε περίπτωση που είτε δεν κατατεθεί εγκαίρως αίτηση για πτώχευση, είτε η πτώχευση της εταιρείας προκλήθηκε από δόλο ή βαρεία αμέλεια.

1. Αν δεν υποβληθεί εγκαίρως η αίτηση πτώχευσης Ανώνυμης Εταιρείας σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 5 του παρόντος, τα υπαίτια για την καθυστέρηση μέλη του Διοικητικού της Συμβουλίου ευθύνονται εις ολόκληρον για την αποκατάσταση της ζημίας των εταιρικών πιστωτών από τη μείωση του πτωχευτικού μερίσματος που επήλθε λόγω της καθυστέρησης. Την ίδια ευθύνη υπέχει και αυτός που άσκησε την επιρροή του στο μέλος ή τα

---

⁵⁴ Ο.π., Παναγιώτου, 2018.

μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, με αποτέλεσμα να μην υποβάλουν εγκαίρως την αίτηση. Οι σχετικές απαιτήσεις των εταιρικών δανειστών ασκούνται μόνον από τον σύνδικο.

2. Αν η παύση πληρωμών της ανώνυμης εταιρείας προκλήθηκε από δόλο ή βαρεία αμέλεια των μελών του Διοικητικού της Συμβουλίου, τα υπαίτια μέλη ευθύνονται εις ολόκληρον σε αποζημίωση έναντι των εταιρικών πιστωτών για τη ζημία που τους προκλήθηκε. Την ίδια ευθύνη υπέχει και αυτός που άσκησε την επιρροή του στο μέλος ή τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, ώστε να προβούν σε πράξεις ή παραλείψεις που είχαν ως αποτέλεσμα την περιέλευση της εταιρείας σε παύση πληρωμών. Οι σχετικές αξιώσεις υπόκεινται σε τριετή παραγραφή από τότε που γεννήθηκε η αξίωση και είναι δυνατή η δικαστική της επιδίωξη, εφόσον δεν πρόκειται περί ζημίας εκ δόλου, σε δεκαετή.

3. Οι διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων εφαρμόζονται αναλόγως και στην εταιρεία περιορισμένης ευθύνης, καθώς και στην ιδιωτική κεφαλαιουχική εταιρεία

(β) Ποινική πτωχευτική ευθύνη: η ποινική ευθύνη μελών του Διοικητικού Συμβουλίου, όπως και των διαχειριστών, των μελών της διοίκησης και των διευθυντών των εταιρειών εν γένει συναρτάται με ενέργειές τους που είτε προκαλούν την πτώχευση είτε δυσχεραίνουν την ικανοποίηση των πτωχευτικών πιστωτών είτε συναρτώνται με παράλειψη νομίμων σχετικών υποχρεώσεών τους (άρθρο 171 επ. ΠτΚ)

1. Με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον δύο (2) ετών και χρηματική ποινή τιμωρείται όποιος, κατά την ύποπτη περίοδο ή και έξι (6) μήνες πριν ή και μετά την κήρυξη της πτώχευσης οποτεδήποτε:

α) εξαφανίζει ή παρασιωπά περιουσιακά του στοιχεία που σε περίπτωση πτώχευσης εμπίπτουν στην πτωχευτική περιουσία ή κατά τρόπο που αντίκειται στους κανόνες της συνετής οικονομικής διαχείρισης, ματαιώνει την εκπλήρωση των υποχρεώσεων τρίτων, βλάπτει ή καθιστά αυτά χωρίς αξία

β) καταρτίζει ζημιολογικές ή κερδοσκοπικές ή ριψοκίνδυνες δικαιοπραξίες πάσης φύσεως, ακόμα και επί χρηματοοικονομικών παραγώγων, κατά τρόπο που αντίκειται στους κανόνες της συνετής οικονομικής διαχείρισης, ή διαθέτει υπερβολικά ποσά σε παίγνια, στοιχήματα ή σε αντισυμβαλλόμενες δαπάνες ή συνάπτει χρέη για τους σκοπούς αυτούς

γ) προμηθεύεται εμπορεύματα ή αξιόγραφα με πίστωση, τα οποία, ή τα πράγματα που κατασκευάζει με αυτά, διαθέτει ή παραχωρεί σε τιμές ουσιωδώς κάτω της αξίας τους, κατά τρόπο που αντίκειται στους κανόνες της συνετής οικονομικής διαχείρισης

δ) παριστά ψευδώς ότι είναι οφειλέτης άλλων ή αναγνωρίζει ανύπαρκτα δικαιώματα τρίτων

ε) παραλείπει την τήρηση υποχρεωτικών εμπορικών βιβλίων ή τα τηρεί κατά τέτοιο τρόπο ή τα μεταβάλλει, ώστε να δυσχεραίνεται η διαπίστωση της κατάστασης της περιουσίας του

στ) εξαφανίζει ή αποκρύπτει τα εμπορικά του βιβλία ή άλλα στοιχεία ή παρασιωπά την ύπαρξη εμπορικών βιβλίων ή άλλων στοιχείων, καταστρέφει ή βλάπτει εμπορικά βιβλία ή άλλα στοιχεία, η τήρηση των οποίων είναι υποχρεωτική κατά το νόμο, πριν παρέλθει η προθεσμία που πρέπει να τα διατηρήσει, ώστε να δυσχεραίνεται η διαπίστωση της κατάστασης της περιουσίας του

ζ) αντίθετα προς το νόμο,

i) παραλείπει την κατά το νόμο σύνταξη των ισολογισμών ή της απογραφής ή

ii) καταρτίζει ισολογισμούς ή απογραφή κατά τρόπο που δυσχεραίνεται η διαπίστωση της κατάστασης της περιουσίας του

η) ελαττώνει την κατάσταση της περιουσίας του με άλλον τρόπο ή παρασιωπά ή αποκρύπτει τις αληθινές δικαιοπρακτικές του σχέσεις.

2. Τιμωρείται επίσης, με τις ποινές της παραγράφου 1 και αυτός που με κάποια από τις πράξεις της παραγράφου 1 προκάλεσε την παύση των πληρωμών του.

3. Όποιος τέλεσε κάποια από τις πράξεις των περιπτώσεων ε' και ζ' της παραγράφου 1 από αμέλεια, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο (2) ετών.

4. Οι πράξεις του παρόντος άρθρου είναι αξιόποινες μόνο σε περίπτωση που κηρυχθεί η πτώχευση ή η αίτηση απορριφθεί για το λόγο ότι προβλέπεται πως η περιουσία του οφειλέτη δεν θα επαρκέσει για την κάλυψη των εξόδων της διαδικασίας σύμφωνα με την παράγραφο 4 του άρθρου 3.

Γ.2.4. Ποινική ευθύνη

Πράξεις και παραλείψεις

Απιστία άρ. 390 ΠΚ.

«1. Όποιος κατά παράβαση των κανόνων επιμελούς διαχείρισης, προκαλεί εν γνώσει βέβαιη ζημία στην περιουσία άλλου, της οποίας βάσει του νόμου ή δικαιοπραξίας, έχει την επιμέλεια ή διαχείριση (ολική ή μερική ή μόνο για ορισμένη πράξη), τιμωρείται με φυλάκιση και χρηματική ποινή. Αν η ζημία που προκλήθηκε υπερβαίνει συνολικά το ποσό των 120.000 ευρώ επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα έτη και χρηματική ποινή.

2. Αν η απιστία στρέφεται άμεσα κατά του νομικού προσώπου του ελληνικού δημοσίου, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και η ζημία που προκλήθηκε υπερβαίνει συνολικά των ποσό των 120.000 ευρώ επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή έως χίλιες ημερήσιες μονάδες. Η πράξη αυτή παραγράφεται μετά είκοσι έτη.»

Περιεχόμενο ευθύνης, έννομες συνέπειες

- ευθύνη για αποκατάσταση ζημίας από πράξεις και παραλείψεις (άρ. 102), εκτός αν αποδεικνύεται επιμέλεια του συνετού επιχειρηματία (άρ. 102 παρ. 2), αόριστη νομική έννοια συνετού επιχειρηματία, εις ολόκληρον ευθύνη όλων για την κοινή πράξη, αλλά ευχέρεια του Δικαστηρίου για την αναγωγή μεταξύ των συνυπαιτίων (άρ. 102 παρ. 3), απαλλαγή από ευθύνη αν η πράξη στηρίζεται σε προηγούμενη απόφαση ΓΣ ή συνιστά εύλογη επιχειρηματική απόφαση ληφθείσα καλόπιστα, κατόπιν επαρκούς πληροφόρησης και προς το εταιρικό συμφέρον, καθώς στηρίζεται σε εισήγηση ανεξάρτητου οργάνου ή επιτροπής.⁵⁵

- τριετής παραγραφή αξιώσεων, αναστάσιμη για όσο χρόνο διατηρείται η ιδιότητα του μέλους, σε κάθε περίπτωση δεκαετής (άρ. 102).

- δυνατή η παραίτηση από αξιώσεις μετά διετία και με υποχρεωτική συγκατάθεση της Γ.Σ., εφόσον δεν υπάρχει αντίθεση του 10% του μετοχικού κεφαλαίου (άρ. 102 παρ. 7).

⁵⁵ Ο.π., Δίκαιο ανώνυμης εταιρίας, 2019, σ. 1452.

- διαδικαστικές προϋποθέσεις: στάθμιση εταιρικού συμφέροντος, επαρκείς εξηγήσεις εάν παράλειψη (άρ. 103).

- ειδικός εκπρόσωπος για άσκηση της αγωγής

Ουσιαστικές προϋποθέσεις	Διαδικαστικές προϋποθέσεις
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Πράξη ή παράλειψη μέλους του Δ.Σ. ➤ Άμεση ζημία	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ειδικός εκπρόσωπος για άσκηση της αγωγής ➤ Έλλειψη υπέρτερου συμφέροντος για μη άσκηση της αγωγής

Γ.3. Δικαιολόγηση της μεταρρύθμισης

Στο πολιτικό επίπεδο, η μεταρρύθμιση του δικαίου της Ανώνυμης Εταιρείας και ιδίως του καθεστώτος ευθύνης των μελών του Δ.Σ. θεωρείται προϊόν αφενός της οικονομικής κρίσης και αφετέρου των μνημονιακών δεσμεύσεων της Ελλάδας. Ο αρχικός στόχος ήταν η προσέγγιση του εταιρικού δικαίου με το πνεύμα της Οδηγίας 2017/828 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17^{ης} Μαΐου 2017, η οποία τροποποιεί και συμπληρώνει σε ορισμένα ζητήματα την Οδηγία 2007/36/ΕΚ σχετικά με τα δικαιώματα των μετόχων των ανωνύμων εταιρειών και την ενθάρρυνση της μακροπρόθεσμης ενεργής συμμετοχής τους κατά την αρχή της εναρμόνισης, των δοτών αρμοδιοτήτων και της αναλογικότητας. Ο Ν 4548/2019 τροποποιεί τον κώδικα νόμων 2190/1920 επιχειρώντας να ενισχύσει τη διαφάνεια στο χειρισμό των εταιρικών υποθέσεων και ιδίως ως προς την χρήση της νομικής προσωπικότητας στις συναλλαγές, δεδομένου του μεγάλου αριθμού αγωγών αποζημίωσης ασκηθεισών από εταιρείες κατά μελών Δ.Σ. ή και μετόχων που ζημίωσαν οικονομικά το ίδιο το νομικό πρόσωπο ή και τρίτους, δηλαδή δανειστές.

Όπως φάνηκε από την προηγούμενη ανάλυση, τίθεται ζήτημα ακριβούς υπολογισμού του κόστους και της ζημίας, ιδιαίτερα στην περίπτωση της εκτός αντικειμένου δραστηριότητας ή παραβίασης εξωγενών δεσμεύσεων. Έχει δε παρατηρηθεί ότι η συμπίεση της ελευθερίας των συναλλαγών στον εταιρικό βίο οδηγεί κατά κόρον σε παραβιάσεις και καταστρατηγήσεις, πολλώ δε μάλλον στην περίπτωση που οι εξαιρέσεις αυτές προβλέπονται στον ίδιο το νόμο. Μία τέτοια περίπτωση συνιστά η

προστασία των αμοιβών των μελών του Δ.Σ. από το άρ. 99 παρ. 1. Κατά αυτόν τον τρόπο, αφενός διαφυλάσσονται τα συμφέροντα της μειοψηφίας, αφετέρου τίθενται όρια στον έλεγχο της κατά το άρ. 102 ευθύνης. Η αναλογικότητα εν προκειμένω, για την κρίση της ευθύνης εστιάζεται στις παραδοσιακές αφηρημένες αρχές της επιμέλειας και της καλής πίστης έναντι του κινδύνου υπαίτιας και αποκαταστατέας ζημίας κατά του νομικού προσώπου. Προστασίας όμως δεν χρήζει μόνο η δραστηριότητα του μέλους του Δ.Σ. αλλά και η ίδια η επιχειρηματική υπόσταση της εταιρείας. Δεν νοείται επομένως, η τελευταία να φέρει αποκλειστική ευθύνη για τις (συγγνωστές ή μη) κινδυνώδεις πράξεις των μελών του Δ.Σ. άνευ άλλου τινός. Αυτό επιδιώκει το άρ. 103 που αποσκοπεί στον επιμερισμό της ευθύνης για τις μη συνήθεις επιχειρηματικές κινήσεις που ενέχουν κίνδυνο πρόκλησης ζημίας ή βλάβης των μετόχων. Πρόκειται για δύο διατάξεις που ισορροπούν ανάμεσα στην ανάγκη διαφύλαξης της βιωσιμότητας της εταιρείας και προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων της εταιρείας επ' αυτής, αλλά και της επιχειρηματικής αυτονομίας των μελών του Δ.Σ..

Δ. Συμπεράσματα

Η ευθύνη των μελών του Δ.Σ. για πράξεις ή παραλείψεις κατά την άσκηση των διαχειριστικών τους καθηκόντων είναι όπως παρατέθηκε πολύπλευρη και εξαιρετικά ουσιώδης για τη βιωσιμότητα των εταιρειών. Πρόκειται για ευθύνη έναντι της εταιρείας ως νομικού προσώπου, αλλά και των τρίτων, πιστωτών της Α.Ε. ή μετόχων αυτής. Είναι ένα διαχρονικό και διεπιστημονικό ζήτημα. Στην παρούσα εργασία παρουσιάστηκε και αξιολογήθηκε το νέο νομοθετικό καθεστώς του Ν 4548/2018. Η καινοτομία που επήλθε αφορά στο μέτρο ευθύνης αναφορικά με την αστική αδικοπρακτική ευθύνη. Αντί του προϊσχύσαντος κανόνα της πταισματικής (υποκειμενικής) ευθύνης, κατά το άρ. 22 παρ. 1 Ν 2190/1920, ο νέος νόμος ελαστικοποιεί το καθεστώς και καθιερώνει υποχρέωση ευθύνης και επιμέλειας των μελών του Δ.Σ.. Άρα πλέον ενδιαφέρει η αμέλεια του δρώντος, η μη πλήρωση της υποχρέωση επιμέλειας που όφειλε και μπορούσε να καταβάλει. Ως προς την ποινική διάσταση της ευθύνης, η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος απαιτεί δόλο. Εν κατακλείδι, το νέο άρ. 102 Ν 4548/2018 αν μη τι άλλο προωθεί την ευελιξία και τη διαφάνεια στην εταιρική δραστηριότητα.

Βιβλιογραφία

Ελληνική:

1. Λία Αθανασίου, Μέτοχοι και Εταιρική Εποπτεία, Ενεργός Ανάμειξη των Μετόχων στις εταιρικές αποφάσεις ως μέσο άσκησης εποπτείας στη διοίκηση της ΑΕ, 2010.
2. Ελίζα Αλεξανδρίδου, Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, Προσωπικές και Κεφαλαιουχικές Εταιρίες – Εταιρικοί Μετασχηματισμοί, Νομική Βιβλιοθήκη, 2019.
3. Πανάρετος Βαρδάνης, Νομοθεσία Ανωνύμων Εταιρειών, Νόμος 4518/2018, Αναμόρφωση Δικαίου των ΑΕ, 2019.
4. Νικόλαος Βερβεσός, Γεώργιος Μιχαλόπουλος, Γεώργιος Σωτηρόπουλος, Δημήτριος Τζουγανάτος, Ζητήματα ευθύνης στην Ανώνυμη Εταιρία, 3ο Συνέδριο Εταιρείας Μελέτης Εμπορικού και Οικονομικού Δικαίου (ΕΜΕΟΔ), 2019.
5. Γαζής/ Λιακόπουλος/ Χιωτέλλης, Περίπτωση φιλικής (υπέρ των μετόχων) άρσης της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου. Απαγόρευση αντιφατικής συμπεριφοράς (ΑΚ 281) (γνμδ.), ΕΕμπΔ 1992.
6. Λεωνίδας Γεωργακόπουλος, Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, Τεύχος 4- Συνδεδεμένες επιχειρήσεις, 1993.
7. Του ιδίου, Το δίκαιον των εταιρειών, τόμος Γ', 1974.
8. επιλογές. Η ισχύς του «Business Judgment Rule» στην Ελλάδα
9. Θεόδωρος Λιακόπουλος, Σύγχρονα Προβλήματα του δικαίου των κεφαλαιουχικών εταιριών, Ζητήματα Εμπορικού Δικαίου IV, 1997.
10. Χριστίνα Λιβαδά, Το ΔΣ της Ανώνυμης Εταιρείας και οι Κανόνες Εταιρικής Διακυβέρνησης, Η επίδραση του θετικού δικαίου, 2016.
11. Μιχαήλ Θεόδωρος Μαρίνος, Απαγορεύσεις ανταγωνισμού. Συγκρούσεις συμφερόντων στις κεφαλαιουχικές εταιρίες, 1997.
12. Του ιδίου, Ευθύνη του διοικητικού συμβουλίου Α.Ε. και απαλλακτικές ρήτρες με σύμβαση ή καταστατική ρύθμιση, Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου ΙΒ/2012.
13. Ιωάννης Μάρκου, Βασικές Αρχές και Γενικές Διατάξεις της ΑΕ, Σύγχρονη θεώρηση και ερμηνεία των άρθρων 1-17β, ΚΝ 2190/1920, 2017.
14. Του ιδίου, Η Γενική Συνέλευση των Μετόχων της ΑΕ, Ερμηνευτικά των άρθρων 25-35γ Κωδ. 2190/1920, 2016.

15. Του ιδίου, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας για πληροφόρηση και για έλεγχο, Γενικές Αρχές, Ερμηνεία των Άρθρων 141-144 Ν 4548/2018, 2019.
16. Του ιδίου, Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΑΕ, Ερμηνεία Άρθρων 18-24 Ν 2190/1920, 2015.
17. Κωνσταντίνος Παμπούκης, Δίκαιον Εμπορικών Εταιρειών, 398 επ., ΕΕμπΔ 1986.
18. Παναγιώτης Παναγιώτου, Δικαστικές αξιώσεις αποζημίωσης της εταιρίας κατά των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου στην Ανώνυμη εταιρία , Νομικό Βήμα, 10/2016.
19. Του ιδίου, Η αστική ευθύνη των μελών του ΔΣ στην ΑΕ.Μετρίασμός ή επίταση της πταισματικής ευθύνης του ΔΣ, ΕλλΔνη 5/2017.
20. Του ιδίου, Η εσωτερική και εξωτερική ευθύνη των μελών του ΔΣ στην ΑΕ μετά το Ν 4548/2018, ΕλλΔνη 6/2018.
21. Του ιδίου, Η εταιρική και ατομική αγωγή του Μετόχου κατά του ΔΣ στην Ανώνυμη Εταιρία, 2016.
22. Νικόλαος Παπαντωνίου, Γενικές Αρχές του αστικού δικαίου, 1983.
23. Ιωάννης Πασσίας, Το δίκαιον της ανωνύμου εταιρείας, τόμος Β', 2003.
24. Ευάγγελος Περράκης, Το Δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρίας, Κατ' άρθρο ερμηνεία του ΚΝ 2190/1920, Τόμοι Α' και Β', 3^η έκδ., 2014.
25. Του ιδίου, Το νέο δίκαιο της ανώνυμης εταιρείας, 6^η εκδ., 2019.
26. Εμμανουήλ Πετράκης, Η νέα νομοθεσία για τις ανώνυμες εταιρείες: ν. 4548/2018, TMS Auditors, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tms-auditors.gr/uploads/enhmerwtikon4548.pdf>, ανάκτηση 15/06/2019, σ. 12. 51 (τηλεδιάσκεψη), όπως και λήψης αποφάσεων σε πρακτικά και χωρίς να προηγηθεί συνεδρίαση.
27. Ιωάννης Ρόκας, Εταιρίες, Εισαγωγή στο Δίκαιο των Εταιριών του Εμπορικού Δικαίου, 2019.
28. Νικόλαος Ρόκας, Αδικοπρακτική ευθύνη, ΕλλΔνη 2016
29. Του ιδίου, Εμπορικές εταιρείες, 8^η έκδ., 2018.
30. Ιωάννης Σπυριδάκης, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, 2007.
31. Αλέξανδρος Σπυρίδωνος, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας στην Ανώνυμη Εταιρεία, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2016.
32. Συλλογικό, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας. Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν 4548/2018, τόμος Β', 2019.

33. Γεώργιος Σωτηρόπουλος, Η ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου για επιχειρηματικές, Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, 7/2003.
34. Νικόλαος Τέλλης, «Εκτελεστικά και μη εκτελεστικά μέλη» στο διοικητικό συμβούλιο της εισηγμένης ανώνυμης εταιρίας, σε Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου 1/2004.
35. Του ιδίου, Η εσωτερική ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου και η κατ' αυτών άσκηση εταιρικής αγωγής στο νέο δίκαιο Α.Ε. (N 4548/2018), Εισήγηση στην Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών.
36. Σπυρίδων Ψυχομάνης, Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, 2018.

Ξενόγλωσση:

1. Steef Bartmann, European company law in accelerated progress: [CECL-conference of 23 September 2005], Alphen aan den Rijn, Kluwer Law Intern, c 2006.
2. James Cox, Compensation, Deterrence, and the Market as Boundaries, for Derivative Suit Procedures, 52 George Washington Law Review 745, 1984.
3. Adriaan F.M. Dorresteyn, Christoph Teichmann, Erik Werlauff, Tiago Monteiro, Nadia Pocher, European Corporate Law, Alphen aan den Rijn, Wolters Kluwer Law & Business, 2017.
4. Robert Hamilton, Reliance and Liability Standards for Outside Directors, 24 Wake Forest Law Review, 5, 28-29 1989.
5. Reinier Kraakman, Paul Davies, Henry Hansmann, Gerard Hertig, Klaus Hopt, Hideki Kanda, Edward Rock, The anatomy of Corporate Law, A Comparative and Functional Approach, Oxford: Oxford University Press.
6. Davies Paul Lyndon, GowerLaurence Cecil Bartlett, WorthingtonSarah, Gower and Davies' principles of modern company law, London, Sweet & Maxwell, 2012.
7. Arad Reisberg, Derivative actions and corporate governance: theory and operation, Oxford [u.a.], Oxford Univ. Press, c 2007.
8. Mathias Siems, David Cabrelli, Comparative company law: a case-based approach, Oxford, United Kingdom, Hart Publishing, an imprint of Bloomsbury, 2018.
9. Erik Werlauff, EU-Company Law, Common Business law of 28 State, 2nd edition, translated by Hanne Gron, Djof Publishing, 2003.

Αποφάσεις:

1. ΑΠ 320/2015, Α1 Πολιτικό Τμήμα
2. ΑΠ 5/2015, Ολομέλεια Πολιτικές
3. ΑΠ 14/1989 Ολομέλεια Πολιτικές
4. ΑΠ 795/2000
5. ΑΠ 461/1991
6. ΑΠ 1298/2006
7. ΑΠ 350/2011
8. Εφ. Πατρών 266/2011
9. Πολυμελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης 1419/2018
10. ΕφΑθ 1179/1991